

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

Навчально-науковий інститут публічного управління та адміністрування
Кафедра соціальної роботи, управління і педагогіки

УДК 37.013.42-051:331.548

**РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПЕРСПЕКТИВИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

Бакалаврська робота
за освітньою програмою «Соціальна робота»
зі спеціальності 231 – Соціальна робота

Виконав:
студент IV курсу, 461 групи
Буряга Анна Сергіївна
Науковий керівник:
к.п.н., доцент **Чубук Р.В.**

Миколаїв-2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	
1.1 СТРУКТУРА І ЗМІСТ ПОНЯТТЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРСПЕКТИВИ В НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....	7
1.2 ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНСЬКОГО І ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРСПЕКТИВИ.....	14
1.3 РОЛЬ ТА СУТНІСТЬ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРСПЕКТИВИ.....	21
Висновки до першого розділу	25
РОЗДІЛ 2 ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРСПЕКТИВИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ	
2.1 СОЦІАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ, ЯК СУЧАСНИЙ ФАХІВЕЦЬ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ.....	28
2.2 УЧНІВСЬКА МОЛОДЬ, ЯК ОБ’ЄКТ- СУБ’ЄКТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ	41
2.3 ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРСПЕКТИВИ СУЧАСНОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ, ЇЇ ЖИТТЄВІ ПЛАНИ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ	50
Висновки до другого розділу	59
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63
ДОДАТКИ.....	67

ВСТУП

Актуальність теми дослідження полягає у формуванні професійної перспективи учнівської молоді, що обумовлено сучасними трансформаціями в системі освіти та суспільстві в цілому. В умовах швидкого технологічного розвитку і ринкових змін стає все складніше зорієнтуватися у великому потоці інформації та вибрати оптимальний життєвий шлях.

У сучасному світі серед молодих людей спостерігається невизначеність щодо того, ким вони себе бачать у професійному майбутньому. Вони зіштовхуються зі складними викликами і можливостями, пов'язаними з вибором професії та професійного розвитку. Соціальний педагог має унікальні можливості впливати на формування професійної перспективи учнівської молоді через індивідуальну роботу з кожним учнем. Він може проводити консультації, тестування та цікаві тренінги, які допомагають учням зрозуміти свої сильні сторони та потенціал у певній професійній сфері. Крім того, соціальний педагог впливає на формування мотивації учнівської молоді щодо навчання та професійного самовизначення. Він допомагає учням усвідомити свої інтереси, здібності та потреби, що дозволяє їм зробити обґрунтований вибір щодо професійного майбутнього, надаючи їм необхідну інформацію про ринок праці, можливі професійні напрямки та освітні шляхи. Соціальний педагог також може залучати практикуючих фахівців та організовувати зустрічі з представниками різних професій, щоб учні отримали цінну інформацію про вимоги ринку праці та можливості кар'єрного розвитку.

Необхідність дослідження теми «Роль соціального педагога у формуванні професійної перспективи учнівської молоді» також обумовлена сучасними викликами, з якими зіштовхуються молоді люди. Зростання безробіття серед молоді, швидкі зміни на ринку праці та нестабільна економічна ситуація ставлять перед учнями складні завдання вибору професії та планування кар'єри.

Таким чином, дослідження ролі соціального педагога у формуванні професійної перспективи учнівської молоді має велике значення у сучасних умовах. Воно спрямоване на підтримку та розвиток учнів, допомогу їм у визначенні свого місця в професійному світі та підготовці до майбутньої кар'єри.

Проблема професійної перспективи є предметом численних досліджень різних науковців.

У своїй роботі «Професійна перспектива старшокласників: сутність поняття» Т. Попова описує бачення вітчизняних науковців щодо поняття професійної перспективи. Зокрема, такі науковці, як І. Кон, Є. Клімов, М. Пряжніков стверджують, що саме у ранній юності формується життєвий план, що є результатом конкретизації, зміцнення та узагальнення цілей та мотивів, які ставить перед собою людина. Натомість, Л. Федун [28] вказує, що деталізація компонентів особистісного професійного плану, запропонована М. Пряжніковим, має не лише методичне, а й теоретичне значення. Іншу точку зору на це питання пропонує Т. Абдурасулов, який вважає, що професійна перспектива - це наміри і мрії, пов'язані з навчально-професійною сферою. Також варто відзначити погляд М. Розіна, який розглядає планування життя та професійного майбутнього як "написання поеми"[23].

Крім того, Г. Вороніна зазначає, що профорієнтаційна робота школярів була предметом глибоких досліджень таких зарубіжних вчених, як Дж.Арнольд (J. Arnold), Е.Барнс (A. Barnes), Б.Бессот (B. Bassot), Е.Годжсон (E. Hodgson), Т.Гулі (T. Hooley), Д.Ендрюс (D. Andrews), К.Інксон (K. Inkson), А.Кумар (A. Kumar), К.Спаурз (K. Spaurz), А.Уотс (A. Watts), Д.Холл (D. Hall), Е.Шант (A. Chant) [8].

Профорієнтаційна робота допомагає молоді формувати професійну перспективу, що розгорнуті у часі життєві плани, спрямовані на вибір професії та розвиток себе як активного учасника професійної сфери. Професійна перспектива означає те, як кожен учень бачить себе у майбутньому в контексті професійного самовизначення. Іншими словами, це професійне самовизначення особистості, яке базується на максимальному використанні власних здібностей та індивідуально-психофізіологічних можливостей.

Такі дослідники, як Є. Клімов, Т. Кудрявцев, П. Шавир, В. Чебишева та інші розглядали процес професійного самовизначення як істотний етап розвитку особистості. Вибір професії, зазначала Чебишева, повинен розглядатися не як одноразова подія, а як набагато більш складний, тривалий і часто багаторазовий процес, невіддільний від розвитку особистості в цілому. На те, що вибором професії змолоду не вичерпується процес професійного самовизначення, вказував й Є.

Климов. Він зазначає, що питання вибору професії, спеціальності, уточнення цього вибору тощо час від часу виникає впродовж усього трудового життя. Професійне самовизначення як тривалий, багатоплановий, досить рухливий процес, що включає кілька стадій: формування професійних намірів, професійне навчання, професійну адаптацію й часткову або повну реалізацію особистості в професійній праці, розглядали Т. Кудрявцев і В. Шегурова [12, С. 28]

Таким чином, можна стверджувати, що професійна перспектива є більш включаючим поняттям, ніж професійна орієнтація. Професійна орієнтація виступає складовою частиною професійної перспективи.

Виходячи з актуальності теми та проблематики, ми обрали тему «Роль соціального педагога у формуванні професійної перспективи учнівської молоді».

Об'єкт дослідження: процес формування професійної перспективи учнівської молоді.

Предмет дослідження: роль соціального педагога у формуванні професійної перспективи учнівської молоді.

Мета роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні ролі соціального педагога в процесі формування професійної перспективи учнівської молоді.

У відповідності з поставленою метою були визначені наступні **завдання:**

1. Проаналізувати структуру і зміст поняття професійної перспективи;
2. Охарактеризувати український і зарубіжний досвід формування професійної перспективи;
3. Обґрунтувати сутність закладу загальної середньої освіти та роль соціального педагога в ньому;
4. Визначити об'єкт-суб'єктність учнівської молоді та особливості формування у неї професійної перспективи;
5. Розробити рекомендації щодо шляхів формування професійної перспективи учнівської молоді.

Методи дослідження. Реалізація поставленої мети і вирішення дослідницьких завдань здійснювалися шляхом комплексного застосування загальнонаукових методів. А саме: вивчення, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення – для: досягнення системності знань; формування теоретичних узагальнень психолого-педагогічної

літератури; виявлення психолого-педагогічних умов; аналітичної обробки джерел дослідження; формулювання висновків та узагальнень; аналізу показників і результатів дослідження.

Теоретична значущість дослідження полягає в аналізі та структуруванні наукової інформації, концепцій, теорій і досліджень, що стосуються змісту поняття «професійна перспектива», порівняльної характеристики українського та зарубіжного досвіду, ролі закладу середньої освіти у її формуванні.

Практичне значення дослідження На основі отриманих висновків запропоновано рекомендації щодо шляхів формування професійної перспективи учнівської молоді. Результати роботи можуть бути корисними для студентів та викладачів ЗВО, а також соціальними педагогами для підтримки учнів у процесі формування їх професійної перспективи.

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний об'єм роботи складає 71 сторінки, основний текст бакалаврської роботи викладено на 60 сторінках. В роботі розміщена 1 таблиця та 4 додатки на 5 сторінках. Список використаних джерел складається із 38 найменувань (із них 4 іноземні джерела), які викладено на 4 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРСПЕКТИВИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДИ В УМОВАХ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

1.1. Структура і зміст поняття професійної перспективи в науково-педагогічній літературі

Швидкі темпи соціально-економічних змін, які є характерними для сучасного суспільства, створюють невизначеність в особистості в різних аспектах її життя, включаючи особисті, соціальні та професійні сфери. Ця невизначеність особливо актуальна для учнів старших класів, оскільки закінчення середньої освіти вимагає від них прийняття рішення щодо свого майбутнього. Практика свідчить, що молоді хлопці та дівчата відчують сумніви і невпевненість щодо своїх життєвих перспектив, вони не бажають і практично не готові свідомо їх будувати [23].

Учнівська молодь часто боїться такої невизначеності щодо їхнього майбутнього, тому для правильності вибору потрібно проводити професійну перспективу. Що означає професійна перспектива та що про неї йдеться у наукових матеріалах?

Т. Попова акцентує увагу на тому, що для забезпечення успішного переходу у професійний світ та прийняття обґрунтованих рішень щодо майбутньої професії, старшокласник повинен уявити собі своє професійне майбутнє, зосереджене на його професійній перспективі. Сучасні учні старших класів формують цю перспективу, виходячи не тільки зі свого життєвого досвіду, але й з уявлень про своє майбутнє та майбутнє суспільства загалом. З цього приводу, чим більш обдуманим та осмисленим буде їх професійний образ майбутнього, тим більше вони будуть відповідально ставитись до прийняття самостійних рішень щодо майбутньої професії [23].

У науковій літературі за останні десятиліття спостерігається інтенсивна дискусія щодо визначення сутності поняття "професійна перспектива".

Згідно з К. Абульхановою-Славською, професійна перспектива визначається сукупністю обставин і умов, які сприяють оптимальному життєвому просуванню людини. Важливим є розуміння взаємозв'язку між якостями особистості підлітка та його майбутньою професією, що впливає на задоволеність навчанням, поточним життям і перспективою розвитку як індивідуальності [25].

Виходячи з аналізу точки зору науковців, окрім того, що було з'ясовано поняття професійна перспектива необхідно розкрити його сутність та зміст. Згідно з думкою Н. Кусайкіної і Ю. Цибульник, сутність означає найголовніше, основне та істотне у чийсь особі або чомусь; вона включає в себе суть, сенс та зміст [27].

Кожному етапу життєвого шляху відповідає особливий зміст перспективи, де деякі компоненти передаються спадковим чином, а інші відображають зміни в оточуючому світі та в самій особі. Один з таких періодів у житті кожної людини настає під час юності, коли здійснюється один з найважливіших виборів – вибір майбутньої професії. В сучасній психолого-педагогічній літературі особливо визначається такий віковий проміжок для активного пошуку способів самореалізації у житті: 15-18 років, який збігається з 10-11 класами загальноосвітнього закладу.

Як зазначав І. Кон, у ранній юності учень починає активно діяти, реалізовувати свої плани і готуватися до обраної професії. Вчений також вказує, що саме в цей період формується життєвий план, який виникає внаслідок конкретизації, зміцнення та узагальнення поставлених людиною цілей та мотивів. В ранній юності розкриваються й реалізуються ключові якості зрілої особистості, такі як активна життєва позиція, самостійність, відповідальність за майбутнє, соціальна мобільність, усвідомлене ставлення до професійної діяльності та реалістичне бачення себе як професіонала [23].

Для визначення ставлення молоді до свого майбутнього та професійної перспективи необхідно уточнити основні поняття, які відображають сприйняття та оцінку їхнього подальшого професійного шляху, а саме: орієнтації, наміри, цілі, плани, бажання та мотивація. Ці поняття мають багато спільного з точки зору змісту і використовуються в сучасних педагогічних і психологічних дослідженнях переважно в одному контексті. Проте, наряду з їхнім спільним значенням, існує також суттєва відмінність між ними. Професійні цілі та плани спрямовані на досягнення

професійних цілей, виступаючи як ключові орієнтири на професійному шляху. Професійні плани є інструментами для досягнення цих цілей. Згідно з такими визначеннями, майбутнє можна розглядати як послідовність подій у часі, спрямованих на досягнення ідеальних результатів, які на певний момент виступають основними орієнтирами діяльності людини [23].

Е. Клімов розробив схему професійного планування, яка включає такі елементи:

- Знання про головні цілі, що включають уявлення про майбутню професійну діяльність, особистісні плани і бажання, а також уявлення про ідеал життя та діяльності.
- Ланцюжок найближчих і віддалених конкретних цілей, що включає конкретні кроки і цілі для досягнення майбутньої професійної діяльності, такі як вибір спеціальності, отримання освіти, знаходження робочого місця і професійний розвиток.
- Шляхи і засоби досягнення найближчих цілей, такі як самостійна освіта, дослідження довідкової літератури, спілкування з представниками професій і вступ до професійних навчальних закладів.
- Зовнішні умови досягнення цілей, які включають перешкоди, складності і протидії, які можуть виникнути з боку інших осіб або обставин.
- Внутрішні умови досягнення цілей, такі як особисті можливості, стан здоров'я, здібності до навчання, наполегливість, терпіння, нахили до практичної або теоретичної діяльності і інші особистісні якості, необхідні для успішного навчання та розвитку в обраній професії.
- Резервні варіанти цілей і шляхів досягнення у випадку нездоланих перешкод.

Ці складові допомагають упорядкувати процес планування та досягнення професійних цілей [23].

У подальших дослідженнях, М. Пряжніков уточнив поняття "професійний план", запропоноване Є. Клімовим, шляхом розгляду внутрішніх (ціннісних аспектів) і зовнішніх умов (інформаційного забезпечення) досягнення професійних цілей самовизначення [23]. Це дозволило більш детально розглянути процес планування та

досягнення професійних цілей, звернувши увагу на внутрішні аспекти ціннісного компонента та необхідність належного інформаційного забезпечення.

На відміну від вищезазначених науковців, Л. Федун [28] зазначає, що деталізація складових особистісного професійного плану, запропонована М. Пряжніковим, є не лише методологічно обґрунтованою, а й теоретично значущою. Введення ціннісних та смислових компонентів на етапі реалізації поняття "особистісна професійна перспектива" робить його більш повним. Проте дослідники не приділяли достатньо уваги конкретному змісту, кількісним та якісним характеристикам цих складових. М. Бех у своїх дослідженнях акцентує увагу на активному конструюванні старшокласниками варіантів їхнього професійного майбутнього. Головною метою є формування у старшокласників "образу Я-майбутнього професіонала", який сприятиме гармонізації їхнього суб'єктивного ставлення до себе як майбутніх професіоналів і індивідуально-вибіркового ставлення до професії як середовища особистісного розвитку та професійного зростання [4].

Т. Абдурасулов пропонує інший підхід до визначення поняття "професійна перспектива", стверджуючи, що вона включає в себе наміри і мрії, пов'язані з навчально-професійною сферою. Професійна перспектива взаємопов'язана з професійною "Я-концепцією" особистості, яка передбачає усвідомлені уявлення про себе в контексті майбутньої професії. Оскільки майбутня професійна діяльність ще досить далека для старшокласника, вона може не бути особливо актуалізованою у його свідомості. Проте бажання стати фахівцем відображає спрямованість на професійну перспективу [23].

М. Розін розглядає планування життя та професійного майбутнього як "написання поеми", що є цікавим підходом. Він виділяє чотири основні елементи такого планування: образ героя, сюжет, трагедійність (і пов'язані з цим переживання) та несподівані повороти долі. Ці компоненти відображають важливі аспекти, пов'язані з визначенням своєї життєвої шляху та професійного розвитку [23].

І. Чечко вказує, що в науковій літературі традиційно виділяють три основні підходи до розуміння поняття професійного самовизначення: соціологічний, соціально-психологічний і диференційно-психологічний [31].

Соціологічний підхід у професійному самовизначенні вказує на те, що аналіз цього процесу відбувається в контексті соціалізації, де людина орієнтується на загальноприйнятні моделі та норми суспільства при виборі своєї сфери діяльності. Соціально-психологічний підхід, зі свого боку, акцентує увагу на очікуваннях та цінностях соціальних груп, з якими людина ідентифікується, і на те, щоб знайти баланс між своїми інтересами, цінностями та вимогами суспільства. Диференціально-психологічний підхід розглядає професійне самовизначення як пошук, становлення та розвиток індивідуального стилю життя, який формується через належність до певної професійної групи [31].

При дослідженні професійного самовизначення з віково-психологічного підходу акцент зроблений на стадіях самовизначення, які відповідають особливостям розвитку на різних вікових етапах, а не обумовлені суспільними очікуваннями, цінностями соціальних груп та індивідуальними особливостями. Це надає широкі можливості для практичного розв'язання проблем професійного розвитку. В українській психології цей підхід в основному ґрунтується на культурно-історичному підході до вивчення психічного розвитку в онтогенезі, включає поняття структури (соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, психологічні новоутворення) та динаміки психологічного віку. [31].

Профорієнтаційна робота має на меті сформувати у молоді чітку професійну перспективу, яка охоплює детально розроблені життєві плани, що охоплюють тривалий період часу. Ці плани спрямовані на вибір професії та досягнення успіху, а також на активне підтвердження власної ролі як суб'єкта професійної діяльності.

На думку М. Кузів, в психолого-педагогічній літературі не існує єдиного підходу до визначення поняття "профорієнтація". Однак, загальною характеристикою всіх тлумачень є розуміння профорієнтації як спільної діяльності школи, сім'ї та громадськості, спрямованої на підготовку учнів до вибору професії відповідно до їхніх інтересів, нахилів і здібностей, а також з урахуванням потреб суспільства в трудових ресурсах [17].

Згідно з поглядами Єгорової, Ігнатовича, Кобченко, Литвинової: «Професійна орієнтація — комплекс науково-обґрунтованих форм, методів та засобів допомоги особистості щодо вибору чи зміни професії, працевлаштування на основі врахування

її індивідуально-психологічних особливостей, інтересів, можливостей та потреб ринку праці в кадрах. Також, професійна орієнтація спрямована на подолання віддаленості професійних інтересів, намірів молоді від потреб ринку праці у фахівцях» [10, с. 23].

Н. Якимова у своїй роботі пише, що профорієнтацію або профорієнтаційну роботу можна описати як комплексну науково-обґрунтовану систему, що включає соціально-економічні, інформаційні та психолого-педагогічні засоби впливу на людину. Її головна мета полягає у наданні допомоги особистості у своєчасному, свідомому та обґрунтованому професійному виборі, з урахуванням її здібностей, інтересів та потреб економіки в кадрах [33, с. 142-149].

Сьогодні на ринку праці країни існують дві основні проблеми: дефіцит кваліфікованої робочої сили, зокрема робітників у різних галузях економіки, а також дисбаланс між попитом і пропозицією на робочу силу як у кількісному, так і у якісному вимірі. Це свідчить про неефективність системи профорієнтації населення, яка має сприяти свідомому професійному вибору і інформуванню молоді про доступні професії та потреби ринку праці. Ця недосконалість системи профорієнтації є головною причиною зростаючої безробітності серед молоді. Молоді люди стикаються з відсутністю відповідних вакансій, браком робочого досвіду та недостатньою кількістю робочих місць, що задовольняють їхні очікування щодо змісту роботи і рівня оплати. Часто молоді люди роблять неправильний вибір професії, яка не є популярною на ринку праці [33, С. 142-149].

Профорієнтаційна робота є важливим компонентом державної політики у сферах соціального захисту та зайнятості населення, оскільки посилює цілеспрямований розвиток здібностей та талантів людей, підвищення їх професіоналізму та працездатності, а також збереження здоров'я. Ця діяльність сприяє ефективному використанню трудового потенціалу особистості, сприяє підвищенню її соціальної та професійної мобільності та відіграє велику роль у запобіганні вимушеному безробіттю. Профорієнтаційні заходи стимулюють людину у пошуку найефективніших шляхів підвищення її професійного рівня та розвитку соціально-економічної ініціативи. Вони також спонукають розвитку інтелектуальної

та трудової незалежності [20]. Ми рекомендуємо ознайомитись з Додатком А, де ви можете знайти відомості про професійну орієнтацію та її компоненти.

Т. Попова наголошує: «Аналізуючи наукові праці, присвячені дослідженню поняття професійної перспективи, ми можемо зробити висновок про його неоднозначність. Досі відсутнє чітке розуміння його сутності та змісту. Проте найбільш значущим, на нашу думку, є визначення професійної перспективи у працях К. Платонова, який розглядає його через сформоване в особистості уявлення про майбутнє, що представлене сформованим в особистості образом свого бажаного, усвідомлюваного та можливого майбутнього життя за умови досягнення певних цілей. Щоб бути успішним у сучасному світі необхідно вміти уявляти образ ідеального майбутнього, ставити перед собою цілі та плани, за допомогою яких втілювати в дійсність свої життєві цінності» [23].

Отже, поняття професійної перспективи є значущим показником для успішного майбутнього у професійному житті учнів закладів середньої освіти. У зв'язку з цим, необхідність формування професійної перспективи є важливим завданням, оскільки це сприяє тому, що учень чітко розуміє себе та проектує у професійну діяльність.

Узагальнюючи вищезазначене, варто наголосити на тому, що у сучасних наукових дослідженнях поняття «професійна перспектива», «професійне самовизначення» та «профорієнтація» окреслюється як: життєві плани, мрії та наміри, спрямовані на вибір професії та розвиток у ній. У додаток до розкриття суті і значення цих понять, важливо провести порівняння досвіду формування професійної перспективи на прикладах українського та зарубіжного контекстів.

1.2. Порівняльна характеристика українського і зарубіжного досвіду формування професійної перспективи

З метою об'єктивності при порівняльній характеристиці українського та зарубіжного досвіду формування професійної перспективи, ми розглянули досвід різних країн. Ми розпочали наше порівняння з розгляду Великої Британії.

Згідно з аналізом психолого-педагогічної літератури, останні роки характеризуються детальним вивченням вченими особливостей підготовки майбутніх фахівців у провідних світових країнах. Особливий науковий інтерес приділяється організації профорієнтованого навчання у школах Великої Британії [8].

Г. Вороніна підкреслює, що профорієнтаційна робота школярів була предметом глибоких досліджень таких зарубіжних вчених, як Дж.Арнольд (J. Arnold), Е.Барнс (A. Barnes), Б.Бессот (B. Bassot), Е.Годжсон (E. Hodgson), Т.Гулі (T. Hooley), Д.Ендрюс (D. Andrews), К.Інксон (K. Inkson), А.Кумар (A. Kumar), К.Спаурз (K. Spaurs), А.Уотс (A. Watts), Д.Холл (D. Hall), Е.Шант (A. Chant). Дослідження щодо переосмислення професійної освіти у Великій Британії в контексті глобалізаційних процесів та швидкого розвитку інформаційних технологій були проведені такими науковцями, як Дж. Бімроуз (J. Vimrose), Б. Готард (B. Gotard), Ф. Мігнот (F. Mignot), М. Оффер (M. Offer) та М. Руфф (M. Ruff). Важливу роль у цьому контексті відіграють також дослідження С. Харріс (S. Harris), яка провела комплексний аналіз профорієнтаційної роботи в британських школах та роль вчителів у цьому процесі [8].

Освітняни виявляють значний інтерес до вивчення британського досвіду, оскільки впровадження новітніх світових тенденцій з урахуванням вітчизняних реалій може покращити процес профорієнтаційної роботи в українських школах і вести його на новий рівень [8].

Важливою складовою професійного самовизначення є постійне самопізнання, визначення професійних інтересів, формування професійних намірів, розвиток професійної перспективи та виявлення професійних резервів. Арті Кумар (Arti Kumar), відомий експерт з планування особистого та професійного розвитку, звертає увагу на широкий спектр навичок (transferable skills), які сприяють розвитку

професійної перспективи та успішному трудовому розміщенню, а також адаптації до швидкозмінних вимог сучасних роботодавців. Перелік таких навичок, що можуть бути використані в різних сферах працевлаштування, включає такі характеристики, як самоконтроль та саморефлексія, самоусвідомлення та активне планування, комунікабельність та навички домовленості, здатність до співпраці в команді, стійкість до змін та невизначеності тощо [38].

У школах Великої Британії протягом історичного розвитку було використано різні концепції професійної освіти, які еволюціонували під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. Так, С. Харріс, у своїх наукових дослідженнях, надає загальний огляд цих концепцій, і виділяє чотири основні напрями професійно орієнтованого навчання:

1. розвиток здібностей та зацікавленості учнів з метою визначення відповідної професійної сфери;
2. надання підтримки випускникам шкіл у процесі пошуку роботи;
3. загальна підготовка учнів, яка є основою для всебічної підготовки молодих людей до успішного життя у суспільстві і подальшої фахової підготовки;
4. Навчання та виховання з питань громадянськості та громадянської свідомості [36, с. 7-8].

На даний момент, велику популярність у старшій школі Великої Британії набули третій та четвертий напрями професійно орієнтованого навчання [8].

Дослідження нових теоретичних положень щодо використання сучасних технологій професійної освіти сприяють оновленню концепції професійно орієнтованого навчання в школах Великої Британії. Роботи Е. Барнса, Б. Бессота і Е. Шанта (A. Barnes, B. Bassot, A. Chant) пропонують нову концепцію "career bridge" (кар'єрний міст), яка більш відповідає сучасним вимогам шляхом зорієнтованості на постійне навчання та адаптацію до змін у професійному світі [35]. Глобалізація та розвиток інформаційних технологій прискорили появу нових професій та вимог до них, а поняття "кар'єра" перетворилося з професійної діяльності на індивідуальний конструктор, який формується протягом життя. Отже, концепція розвитку кар'єри

протягом життя є актуальною. Термін "професійна перспектива" найбільш відповідно відображає цей процес у контексті старшої школи [8].

Дослідження британських наукових джерел з психолого-педагогічної сфери дозволяє спробувати визначити основні компоненти конструкту "професійна перспектива". Згідно з цими джерелами, такими складовими є: ціннісно-мотиваційний, навчально-пізнавальний, рефлексивно-оцінний, а також діяльнісно-практичний аспекти [8].

У сучасних школах Великої Британії, особливо тих, де рання спеціалізація є поширеною практикою, зосереджено увагу на компетентному підході до професійної підготовки з метою полегшення процесу професійної адаптації. Педагоги та психологи в школах працюють над визначенням тих якостей, вмінь та навичок, які допоможуть випускникам досягти успіху у майбутніх пошуках роботи. Для цього вони ретельно вивчають вимоги роботодавців у Великій Британії для кандидатів на посади та узагальнюють їх, незалежно від галузі діяльності. Підготовка до успішного професійного життя включає ознайомлення зі світом професій та самопізнання. Важливо зазначити, що професійна орієнтація не обмежується лише вибором професії, а є актуальною протягом усього життя людини. Тому для забезпечення оптимальної підготовки учнів до професійної діяльності важливо надавати їм кваліфіковану психологічну консультацію, щоб допомогти виявити їхні здібності та поступово планувати майбутню кар'єру. Це можливо лише в разі, якщо особистість готова до постійних змін, які відбуваються як у суспільстві, так і на ринку праці [8].

Вчені Ф. Корр та С. Мутиnellі з Лондонського університету провели дослідження, спрямоване на вивчення взаємозв'язку між мотивацією, особистістю та плануванням професійного майбутнього, з фокусом на розвитку творчого потенціалу особистості та його реалізації в майбутній професії. У своїх дослідженнях вони проаналізували фактори, які позитивно впливають на професійне планування, зокрема професійну адаптивність (*career adaptability*), професійний оптимізм (*career optimism*) та сприйняття засвоєних знань (*perceived knowledge*) [8].

У сучасній концепції професійно орієнтованого навчання в старших класах Великої Британії велика увага приділяється особистісно орієнтованому підходу, який сприяє досягненню високого рівня навчальних досягнень та успішному

працевлаштуванню випускників. Однією з головних завдань школи є покращення підготовки учнів до свідомого вибору майбутньої професії. Збалансоване поєднання базових предметів із профільними дисциплінами за вибором дозволяє створити умови для підготовки висококваліфікованих спеціалістів. Основні предмети вивчаються через призму обраної спеціалізації, що дозволяє набути професійних компетентностей, необхідних для реалізації творчого потенціалу у майбутній професії. В цьому контексті, фахівці з питань професійної підготовки учнівської молоді досліджують практичні аспекти профорієнтаційної роботи в навчальних закладах та наголошують на значущості трудової діяльності, яка допомагає виявити справжні потреби особистості. Цей підхід допомагає усвідомити власну сутність і знайти правильні орієнтири на шляху до розуміння себе та своєї мети в житті. Крім того, він має вплив на успішність та благополуччя у подальшому житті [37].

В школах Великої Британії курс зі шкільної професійної підготовки зазвичай спрямований на самопізнання, вивчення власних нахилів та здібностей, а також розвиток різноманітних навичок, необхідних для будь-якої професії, наприклад, навички прийняття рішень та інші. Однак, навчальна практика є ще однією важливою складовою професійної підготовки учнів в останні роки навчального процесу. Ця практика проводиться на місцевих підприємствах під керівництвом шкільних вчителів з питань профорієнтації (career teacher). Крім того, учні відвідують профорієнтаційні консультації у місцевих центрах зайнятості, де проходять різноманітні тестування та отримують кваліфікований супровід від консультантів з питань професійної діяльності та працевлаштування (career adviser). Отже, в британських школах існує професійно орієнтоване навчання (career education) та професійне консультування та супровід (career guidance), що допомагають учням здійснити свідомий вибір щодо майбутньої професійної діяльності [38, с. 4-5].

Загальний висновок зі стислого аналізу профорієнтованого навчання учнівської молоді у Великій Британії полягає в тому, що сучасні школи створюють умови для практичного навчання та формування міцного основного рівня знань. Інтеграція передових підходів до освіти допомагає молодим людям знайти свій шлях у світі професій [8].

Сучасні підходи до професійно орієнтованого навчання у старшій школі Великої Британії ставлять за мету не тільки професійне самовизначення майбутніх фахівців, але й акцентують увагу на розвитку практичних навичок та вмінь, необхідних для того, щоб стати універсальним спеціалістом. Життєвий професійний шлях перетворюється на постійну подорож у швидкозмінному світі професій [8].

Науковий дослідник Г. Вороніна акцентує, що планування професійного майбутнього в британських школах вважається надзвичайно важливим з огляду на можливість заздалегідь орієнтуватися на ринку праці. Завдяки індивідуальному підходу та використанню нових профорієнтаційних технологій, учні старших класів можуть більш точно визначити свої професійні інтереси. Навчальні програми та підручники сприяють глибшому розумінню міжпредметних зв'язків, що дозволяє зосередитися на практичному використанні здобутих знань [8].

Польща була другою країною, яку ми взяли до розгляду. Це країна, що має багато спільного з Україною з точки зору світогляду. Крім того, вона вже кілька років є членом Європейського Союзу і має досвід переходу до демократичної системи з командно-адміністративної.

Польща - країна дуже близька за світоглядом до України, крім того, вона вже кілька років у Євросоюзі і має досвід переходу від командно-адміністративної системи до демократичної. Польща розпочала реформи в освіті та суспільстві раніше, ніж Україна, і вже розглядала питання реформування державної системи профорієнтації та консультування раніше, ніж це стало актуальним в Україні [30].

Науковець М. Ховрич відзначає, що у Польщі існує двокомпонентна система професійного консультування, що відрізняється від України, де профорієнтацією займається єдиний державний орган - Служба зайнятості, що підпорядковується Міністерству праці та соціальної політики України. У цій країні професійне консультування для молоді належить до компетенції Міністерства національної освіти, тоді як професійне консультування для дорослих, безробітних та осіб, що шукають роботу, належить до компетенції Міністерства праці та соціальної політики [30].

В цій державі, так само як і в Україні, професійне консультування ґрунтується на шести принципах. Ці принципи включають доступність послуг, добровільність у

скористанні послугами, рівність у користуванні послугами, свободу вибору професії та місця працевлаштування, безкоштовність послуг, а також конфіденційність та захист персональних даних осіб [30].

У Польщі, на відміну від України, в "Класифікації спеціальностей і професій" з 1995 року була введена нова професія - "консультант професій". Український класифікатор професій не містить такої професії, але фахівці з кваліфікацією психолога та соціального працівника займаються діяльністю професійного консультування [30].

Ми продовжили наше порівняння, розглядаючи Чехію як третю країну. Як вказує М. Ховрич Чеська Республіка відома своїм високим рівнем освіти, який вважається одним з найстабільніших і вищих в Європі. У країні державна політика сприяє доступності безкоштовної освіти, що є важливим фактором у суспільстві [30].

У Чеській Республіці існує розгалужена система гімназій в середній школі, які можна обрати після 5-го, 7-го або 9-го класів, в залежності від тривалості навчання (8, 6 або 4 роки відповідно). Гімназії спрямовані на формування майбутнього працівника або спеціаліста. Окрім загальних знань, учні отримують додаткові знання і після закінчення гімназії обирають свою спеціальність. Предмети в гімназії поділяються на обов'язкові та факультативні, що дає учням можливість не лише вибирати, але й мати час для визначення з майбутньою освітою або професійним напрямком діяльності [30].

В цій країні існує дуже розвинена система професійної орієнтації молоді, яка включає наступні напрямки. По-перше, в гімназіях працюють професійні консультанти, які спеціалізуються на цьому питанні. По-друге, налагоджені контакти між навчальними закладами і службами зайнятості, які надають психологічну підтримку та професійну консультацію. Також співпрацюють з спеціалізованими службами, організаціями та установами, які можуть надати допомогу в професійному консультуванні у різних напрямках. По-третє, професійні консультаційні послуги широко пропагуються у ЗМІ. Нарешті, проводиться роз'яснювальна робота серед керівників підприємств, щодо важливості професійного консультування та підтримки кадрів, а також залучення молодих фахівців і робітників до різних видів роботи [30].

За даними експертів міжнародної комісії при Євросоюзі, Чехія в даний час займає 27-е місце у світі за рівнем життя. Це досягнення великою мірою пояснюється взаємозв'язком основних сфер - освіти, профорієнтації та праці. Завдяки співпраці та взаємодії цих ключових галузей, колишня соціалістична країна зуміла швидко побудувати міцну та стабільну економіку [30].

Отже, охарактеризувавши зарубіжний та український досвід, можна сказати, що у зарубіжних країнах професійна перспектива почала формуватися раніше та більш ефективна, ніж в Україні.

Узагальнюючи вищезазначене, Велика Британія, Польща та Чехія вже давно почали активно розвивати професійну перспективу. Україна на даний момент ще наслідує їх стратегію в галузі профорієнтаційної роботи.

1.3. Роль та сутність закладу загальної середньої освіти у формуванні професійної перспективи

Заклади загальної середньої освіти відіграють важливу роль у формуванні професійної перспективи учнів. Вони забезпечують необхідну основу знань, навичок і компетенцій, що допомагають молоді зрозуміти свої професійні інтереси та можливості. Заклади середньої освіти надають учням можливість вивчати широкий спектр предметів і напрямків, що розширює їхні горизонти та допомагає виявити таланти та схильності в різних галузях. Крім того, вони забезпечують доступ до профорієнтаційних програм і практик, які допомагають учням більш свідомо обирати свій професійний шлях. Завдяки цим можливостям, заклади загальної середньої освіти створюють сприятливе середовище для формування професійної перспективи учнів та підготовки їх до майбутньої кар'єри.

Загальноосвітня школа виступає як центр профорієнтаційної роботи з учнями з метою виховання, навчання і підготовки молодого покоління з урахуванням соціальних умов, в яких вони будуть жити і працювати. Вже з початкових класів школи, враховуючи 1-9 класи, ставиться завдання щодо формування умінь і навичок, створення умов для свідомого вибору професії та ознайомлення з технікою і технологією виробництва на уроках економіки. Через професійну орієнтацію учні знайомляться з різними професіями. Важливо розглядати професійну орієнтацію як невід'ємну складову всієї навчально-виховної роботи школи, а не як окремі заходи, пов'язані лише з випуском учнів. Вона тісно пов'язана з формуванням всебічно розвиненої особистості та підготовкою учнів до життя та праці, і здійснюється протягом усього навчання в школі [14].

Головна мета навчальних закладів полягає у підготовці учнів до самостійного життя після закінчення школи. Важливою складовою цієї підготовки є професійне самовизначення учнів. [19].

Профорієнтаційна робота в школі включає такі елементи: виховання інтересу до робітничих професій; широке ознайомлення учнів з різними галузями народного господарства та поширеними масовими професіями; вивчення особливостей та розвиток інтересів, нахилів, здібностей, фізичних і психологічних можливостей

учнів; допомога учням у розвитку необхідних умінь та навичок для різних видів трудової діяльності; ознайомлення учнів з вимогами, які ставляться до обсягу знань, умінь та навичок в конкретних професіях; консультації учнів щодо професій та інформування про навчальні заклади, де можна отримати відповідні спеціальності; допомога учням оцінити свої здібності та якості щодо вибору конкретної трудової діяльності відповідно до їх схильностей; сприяння формуванню активного ставлення до свідомого вибору професії; аналіз адаптації випускників школи в дорослому житті та ефективності педагогічних методів впливу [31].

На думку М. Кузів, в школі профорієнтаційна робота організовується згідно з наступною схемою [16]:

Підготовчий етап. Цей етап починається з народження дитини і триває протягом її навчання в школі. Основним завданням на цьому етапі є спостереження, виявлення і розвиток індивідуальності кожного учня шляхом включення його в різноманітні форми навчально-трудова діяльності, такі як громадська робота або спортивні заняття.

Основний етап. На цьому етапі профорієнтаційна робота спрямована на підготовку старшокласників до свідомого і самостійного вибору майбутньої професії. Ці завдання виконуються за допомогою різних форм і методів, таких як спеціалізований курс з вибору професії, професійні консультації та розвиток необхідних професійних якостей під час профільного навчання.

Уточнювальний етап. На цьому етапі форми і методи профорієнтаційної роботи спрямовані на допомогу випускникам шкіл і студентам професійних навчальних закладів у конкретизації їх фахової підготовки.

Завершальний етап. Цей етап передбачає допомогу випускникам у працевлаштуванні та формуванні їх індивідуального стилю професійної діяльності на конкретному робочому місці. На цьому етапі розглядаються перспективи професійного зростання.

У закладі загальної середньої освіти однією з обов'язкових задач є формування у випускників образу "Я – майбутній професіонал".

М. Бех вказує, що поняття "Я - майбутній професіонал" відображає сутність професіоналізму і є результатом теоретико-методологічного обґрунтування,

проведеного різними дослідниками. Серед них можна виділити таких вчених, як К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, Б. Ананьєв, І. Бех, Л. Божович, А. Брушлінський, Л. Виготський, Г. Костюк, А. Леонт'єв, В. Мерлін, В. М'ясищев, С. Рубінштейн, К. Платонов та інші. Також зарубіжні дослідники, такі як Г. Ассаджолі, Є. Еріксон, А. Маслоу, Р. Мей, Ж. Піаже, К. Роджерс, Олпорт, В. Франкл, що займаються вивченням професійного розвитку особистості [3].

Також він виділяє, що Зміни у внутрішній позиції школяра молодшого юнацького віку розпочинаються з усвідомлення свого місця в майбутньому, під впливом якого формуються системи поглядів і переконань дитини щодо явищ і подій об'єктивного світу. Цей процес сприяє розвитку теоретичного мислення. Тому уявлення дитини про власне "Я" - реальне стає більш стійким й адекватним, що характеризує особистість як цілісну індивідуальність, що відрізняється від інших. У дітей цього віку формується якісно вищий рівень самосвідомості, який має узагальнений характер [3].

Саме тому у молодшому юнацькому віці вибір майбутнього життєвого шляху стає проблемою самовизначення. Погляди на майбутнє мають великий вплив на формування стійкої уяви про власне "Я" і місце в суспільному житті у юнаків. Пошук сенсу життя, вибір життєвого шляху, визначення свого місця в суспільстві, активне формування світогляду та розвиток характеру, спрямованість на майбутнє, визначають індивідуальні особливості стійкості та ефективності образу "Я - майбутній професіонал" у старшокласників [3].

Отже, до закінчення середньої школи у старшокласників під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів формується іміджева система, яка визначає ініціативність особистості у визначенні професійного майбутнього. При цьому у дітей поступово формується впевненість у своїх професійних силах, саме образна система визначає ентузіазм особистості у визначенні професійного майбутнього.

Узагальнюючи вищезазначене, така система, на наш погляд, орієнтована на образ «Я — майбутній професіонал», в тому числі: «Я» — реальне, «Я» — майбутнє, «Я» — ідеальне. «Я» — реальне відображає те, як старшокласник бачить себе в даний момент і ставиться до себе. Ідеальне «Я» включає Я-бачення, яке відповідає нормам і вимогам майбутньої професії. На наш погляд, це є рушійною силою професійних

намірів і окреслює шлях їх досягнення. Наше «Я» - майбутнє і «Я» -ідеальне складають уявне «Я». У свою чергу, «Я» — уявне - це проекція «Я» — реального на «Я» — майбутнє. Окреслені нами структури визначають динаміку професійного самовизначення у старших підлітків і молодих людей. Соціальні педагоги відповідають за роботу з цими образами. У другому розділі пропонується дослідити підготовку соціальних педагогів з метою розвитку їхньої ролі у формуванні професійної перспективи учнівської молоді.

Висновки до першого розділу

Проведений в першому розділі бакалаврської роботи аналіз структури та змісту поняття професійної перспективи у науково-педагогічній літературі показав, що думки науковців мають різну інтерпретацію цього поняття. К. Абульханова-Славська зазначає, що перспектива становлення – є індивідуальність. Відповідно до І. Кона, формується життєвий план особистості, який сприяє усвідомленню певного професійного вибору. Є. Клімов розробив схему професійного планування, що включає такі складові: знання про головні цілі; послідовність найближчих і віддалених конкретних цілей; шляхи і засоби досягнення найближчих цілей; зовнішні умови досягнення цілей; внутрішні умови досягнення цілей; альтернативні варіанти цілей і шляхів їх досягнення у разі виникнення непереборних перешкод. Згідно з поглядом М. Беха, головною метою є формування у старшокласника образу "Я-майбутній професіонал", який гармонізує його суб'єктивно-оцінне ставлення до себе як майбутнього професіонала і індивідуально-вибіркове ставлення до професії як середовища особистісного розвитку і професійного зростання. Т. Абдурасулов стверджує, що професійна перспектива включає наміри і мрії, пов'язані з навчанням і професійною сферою. М. Розін розглядає планування життя та професійного майбутнього як "написання поеми".

Також можна сказати, що поняття «професійне самовизначення» та «профорієнтація» є синонімічними до професійної перспективи. Науковці також проводили дослідження щодо зазначених понять. І. Чечко займався дослідженням підходів до професійного самовизначення. М. Кузів відзначає, що в психолого-педагогічній літературі немає єдиного тлумачення поняття "профорієнтація". Проте, загальним для всіх визначень є розуміння профорієнтації як спільної діяльності школи, сім'ї і громадськості, спрямованої на підготовку учнів до вибору професії з урахуванням їхніх інтересів, нахилів, здібностей і соціальних потреб суспільства у трудових ресурсах.

Порівняльна характеристика українського і зарубіжного досвіду формування професійної перспективи свідчить про те, що у зарубіжних країнах вона почала формуватися раніше та більш ефективна, ніж в Україні.

Наприклад, У Великій Британії професійна орієнтація не обмежується лише вибором професії, вона є актуальною протягом усього життя людини. Тут існує індивідуальний підхід до профорієнтації та використання новітніх технологій у цій сфері. Особливо серед старшокласників виявляється велике зацікавлення у виборі майбутньої професії.

Польща є країною, яка має близький світогляд до України. Вона розпочала реформи в освіті і суспільстві раніше, ніж це стало актуальним в українському контексті. Крім того, в Польщі раніше, ніж в Україні, постало питання реформування державної системи профорієнтації і консультування. Значна відмінність полягає у тому, що українська система профорієнтації опікується одним державним органом, а саме Службою зайнятості, яка підпорядкована Міністерству праці та соціальної політики України. У Польщі ж існує два елементи системи професійного консультування: професійне консультування для молоді, що належить до компетенції Міністерства національної освіти, та професійне консультування для дорослих, безробітних та шукаючих роботу осіб, яке входить до компетенції Міністерства праці та соціальної політики.

В Чехії система освіти в гімназіях спрямована на формування майбутніх працівників та спеціалістів. Крім загальних знань, учні отримують додаткові навички і знання, що допомагають їм визначитися зі своєю майбутньою спеціальністю. Предмети в гімназіях поділяються на обов'язкові та факультативні. Це дає дитині не лише право на вибір, але й можливість знайти час для визначення з майбутньою освітою або напрямком діяльності. Така система надає учням широкий спектр можливостей для вироблення своїх інтересів та професійних уподобань.

Дослідження закладу середньої освіти показало, що це головний суб'єкт у формуванні професійної перспективи. Вони забезпечують навчання у різних предметних галузях, що дозволяє учням ознайомитися з різноманітними дисциплінами і відчувати свої інтереси та здібності. Вони створюють умови для розвитку критичного мислення, творчих навичок, комунікаційних і соціальних компетенцій, що є необхідними в сучасному професійному середовищі.

Крім того, заклади загальної середньої освіти здійснюють професійну орієнтацію, де учням представляють різні професійні напрями, розповідають про

вимоги та перспективи у різних галузях. Вони організують візити на підприємства, вузи та інші освітні установи, де учні можуть отримати практичний досвід і побачити реальні умови роботи.

Таким чином, ми проаналізували структуру і зміст поняття професійної перспективи; охарактеризували український і зарубіжний досвід формування професійної перспективи та обґрунтували сутність закладу загальної середньої освіти.

РОЗДІЛ 2

ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРСПЕКТИВИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

2.1. Соціальний педагог, як сучасний фахівець загальноосвітньої галузі.

Сучасна соціально-педагогічна діяльність ґрунтується на основі соціальної роботи, яка має більш ґрунтовні засади і історію. Однак, частина функцій соціальної роботи входить в сферу соціально-педагогічної діяльності. За поглядом Василькової Ю.В. та Василькової Т.В., соціально-педагогічна діяльність є видом соціальної роботи, який включає педагогічну діяльність і спрямований на надання допомоги дітям, підліткам та молоді в самоорганізації, встановленні нормальних відносин у сім'ї, школі та суспільстві. Отже, основне завдання соціально-педагогічної діяльності полягає у наданні компетентної соціально-педагогічної допомоги населенню, підвищенні ефективності процесу соціалізації, виховання та розвитку дітей, підлітків і молоді [11].

В. Сорочинська акцентує, що *об'єктом соціальної педагогіки* є процес розвитку людини в соціумі, що базується на соціальній взаємодії. Соціальне виховання є предметом соціальної педагогіки, а саме його мета, сутність, зміст, принципи, методи і форми реалізації. Соціальна педагогіка зосереджується на впливі на соціальний розвиток і соціалізацію особистості, сприяючи її взаємодії з навколишнім середовищем, формуванню соціальних навичок, цінностей, компетентностей та інших аспектів, необхідних для успішної адаптації до суспільства [26].

Автор також наголошує: «*Соціальний педагог* – це спеціаліст, котрий здійснює соціально-педагогічну діяльність, об'єктом якої є діти, молодь, що потребують підтримки і допомоги у процесі соціалізації як основної умови самореалізації, самокорекції, самоствердження» [26].

Метою професійної діяльності соціального педагога є створення сприятливих умов для забезпечення психологічного комфорту та безпечного життя дитини. Ці цілі

досягаються через виконання основних функцій професійної діяльності соціального педагога [26].

Поняття "соціальний педагог" може бути визначено різними підходами, що акцентують на його функціональних характеристиках. За поглядом В. Бочарової, соціальний педагог є педагогічно-орієнтованим соціальним працівником, який працює в галузі педагогіки відносин у соціумі. За визначенням Ф. Мустаєвої, соціальний педагог є спеціалістом, який організовує виховну роботу з різними соціокультурними середовищами, вивчає психолого-педагогічні особливості особистості та її мікросередовища, визначає інтереси, потреби, відхилення в поведінці, конфліктні ситуації та надає соціальну допомогу та підтримку з метою реалізації прав і свобод клієнтів [21].

О. Безпалько визначає соціального педагога як спеціаліста, який займається соціально-педагогічною роботою або освітньо-виховною діяльністю. Його завдання полягає в організації взаємодії між освітніми та позанавчальними установами, сім'єю та громадськістю з метою створення умов для соціальної адаптації та благополуччя дітей та молоді в їхньому мікросоціумі, а також для забезпечення їх всебічного розвитку [2].

Згідно з В. Поліщуком, соціальний педагог має завдання творчо реалізовувати систему соціально-педагогічного сприяння розвитку і саморозвитку особистості. Його роль полягає в створенні умов, які найбільш сприяють задоволенню життєвих потреб і реалізації можливостей кожної людини [22].

За В. Ковалем, соціальний педагог у своїй роботі з конкретною сім'єю або особою повинен зосередити свої зусилля на виявленні та подоланні негативних явищ. Він має забезпечити превентивну профілактику різних видів відхилень (моральних, фізичних, психічних, соціальних) та виступати посередником між різними сферами діяльності суспільства [15].

Згідно з П. Шептенко, соціальні педагоги мають такі базові характеристики:

- здатність забезпечувати посередництво між особистістю, сім'єю та різними державними та громадськими структурами;
- здатність виконувати роль "третьої особи", що посередничає між особистістю і її мікросередовищем, дітьми і дорослими, сім'єю і суспільством;

- уміння впливати на стосунки між людьми та на ситуацію в мікросоціумі, стимулювати клієнта до активної діяльності;
- вміння працювати в умовах неформального спілкування з позиції неформального лідера, радника та помічника, сприяючи формуванню активної життєвої позиції клієнта [21].

Діяльність соціального педагога охоплює всі вікові категорії - як дітей, так і дорослих. Вона здійснюється в різних сферах їхнього життя, таких як навчання, праця, відпочинок та спілкування. Соціальний педагог взаємодіє з усіма інститутами соціалізації, активізує виховні функції суспільства, сім'ї та особистості. Його діяльність спрямована на роботу з усіма категоріями дітей, дорослих та сім'ями, незалежно від наявності проблем. Виховна функція соціальної допомоги і захисту має пріоритет перед навчально-освітньою роллю, що відрізняє її від педагога, який працює в навчальному закладі. Соціальний педагог стимулює та активізує різнобічну діяльність добровільних помічників та педагогічної спільноти. Важливо, щоб спеціаліст в області соціальної педагогіки інтегрував та усував розрізненість у діяльності всіх соціальних інститутів на особистісному рівні [11].

Науковий дослідник Л. Завацька описує, що завдання соціального педагога – залучати до соціальної діяльності різноманітні благодійні, добровільні організації, асоціації, фонди милосердя і культури, творчі спілки, церкви та інші організації, підприємства і заклади [11].

Професійна характеристика соціального педагога включає такі складові як особистісні, когнітивні та технологічні показники [21].

Особистісний показник можна описати як сукупність індивідуально-психологічних характеристик особистості та формування мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності. На підставі аналізу наукових теорій, встановлено, що основними компонентами особистісного показника соціального педагога є: гуманістичність (доброта, емпатія, альтруїзм), психологічні аспекти (рівень психічних процесів, емоційні та вольові характеристики), компетентність (знання, освіченість, працьовитість, рефлексивність), комунікативність (здатність до контакту, щирість, спостережливість, самоконтроль), деонтологічність (толерантність, коректність, збереження конфіденційності), організаційні аспекти

(пунктуальність, дисциплінованість, увага до деталей, охайність). У мотиваційному аспекті враховуються професійно значущі потреби, інтереси та мотиви, що покликані наповнювати професійну діяльність [21].

О. Пожидаєва описує, що когнітивний показник можна визначити як рівень професійних знань. До основних теоретичних знань соціального педагога входять [21]:

- Основи соціальної політики держави та соціально-правового захисту дітей і молоді, включаючи права та свободи людини, їх реалізацію в різних сферах життєдіяльності, організацію та функціонування судових і правоохоронних органів.
- Основи соціології, включаючи закономірності розвитку особистості в суспільстві, соціальні інститути, їх види та функції, методи соціологічного дослідження, соціологію освіти, сім'ї, культури, управління тощо.
- Психологія, включаючи основи загальної, соціальної, вікової та педагогічної психології, а також методи психодіагностики.
- Педагогіка, включаючи теорії навчання, виховання, освіти.
- Історія і теорія соціальної педагогіки, включаючи передумови виникнення та історію становлення соціальної педагогіки як науки, категорії соціальної педагогіки, види, фактори, механізми соціалізації особистості, сутність, мету, завдання, види, методи соціального виховання, зміст соціально-педагогічної діяльності в різних соціальних інститутах.
- Методи та технології соціально-педагогічної діяльності з різними категоріями клієнтів у різних соціумах, з урахуванням специфіки потреб, можливостей та інтересів різних вікових груп.
- Діяльність державних і недержавних організацій у системі соціально-педагогічної діяльності, включаючи сучасний стан і тенденції розвитку дитячих та молодіжних об'єднань.
- Етичні засади соціально-педагогічної діяльності.
- Теоретико-методичні засади соціально-педагогічного проектування.
- Основи управлінської діяльності в соціально-педагогічній сфері та інші аспекти.

Додатково до вищезазначених знань, соціальний педагог повинен також мати розуміння особливостей функціонування місцевої інфраструктури та служб соціального забезпечення, охорони здоров'я. Важливо бути ознайомленим з різними ресурсами та послугами, які надаються на місцевому рівні для задоволення соціальних потреб клієнтів [21].

Технологічний показник визначається як здатність соціального педагога застосовувати свої теоретичні знання у практичній роботі та володіння необхідними практичними вміннями й навичками для успішного виконання професійних завдань. Система професійних умінь соціального педагога включає такі складові як комунікативні, аналітичні, організаторські, прогностичні, проектувальні й дослідницькі вміння [21]. Більш детальніше кожен з умінь розглянемо трохи пізніше.

У своїй роботі Л. Завацька визначає такі функції [11]:

- Однією з функцій соціального педагога є проведення досліджень, спрямованих на вивчення компонентів, чинників та умов соціальної адаптації.
- Діагностична функція соціально-педагогічної діяльності спрямована на виявлення окремих соціальних аномалій в певному мікро-соціумі, уточнення проблеми клієнта та виявлення індивідуальних та специфічних особливостей клієнта або певної групи. Ця функція дозволяє належним чином розуміти та вирішувати соціально-педагогічні завдання.
- Прогностична функція в соціально-педагогічній діяльності передбачає здатність соціального педагога прогнозувати результати своїх зусиль у різних аспектах професійної діяльності. Ця функція дозволяє соціальному педагогу аналізувати ситуацію, розуміти можливі наслідки своїх дій та передбачати результати, що сприяє ефективному плануванню та вибору оптимальних стратегій для досягнення поставлених цілей.
- Профілактична функція в соціально-педагогічній діяльності націлена на виявлення, запобігання та обмеження асоціальних явищ і причин соціальної дезадаптації серед різних соціальних груп і окремих осіб. Її головна мета полягає у створенні умов для формування соціально-позитивної спрямованості особистості. Ця функція допомагає соціальному педагогу попереджати проблемні

ситуації, забезпечувати розвиток і соціальну адаптацію людей, а також сприяє формуванню здорового та конструктивного співжиття в суспільстві.

- Соціально-пропедевтична функція спрямовується на вчасне подолання кризових ситуацій та проблем клієнта шляхом стимулювання особистістю самоусвідомлення її ставлення до себе, інших та навколишнього середовища. Ця функція допомагає соціальному педагогу активізувати внутрішні ресурси клієнта, розвивати його самосвідомість та самореалізацію, а також сприяє позитивним змінам в житті і соціальній адаптації особистості.
- Корекційно-реабілітаційна функція націлена на роботу з метою зміни та вдосконалення особистих якостей клієнта, особливостей життєдіяльності та створення умов для розвитку потенційних можливостей осіб з функціональними обмеженнями, активне залучення їх до участі в суспільному житті. Ця функція спрямована на надання підтримки, реабілітаційних послуг та корекційних заходів, що допомагають клієнтам з функціональними обмеженнями пристосуватися до середовища, подолати перешкоди, розвивати їх потенціал і підвищувати якість їхнього життя.
- Організаторська функція спрямована на соціально-педагогічну діяльність з позиції соціального менеджменту, що включає в себе структурування, планування та розподіл видів професійної діяльності, а також координаційну роботу з різними соціальними інститутами та представниками споріднених професій. Вона сприяє ефективній організації соціально-педагогічного процесу, забезпечує взаємодію між різними сторонами та сприяє досягненню поставлених соціально-педагогічних цілей.

Для виконання цих функцій соціальний педагог повинен мати міцну професійну підготовку і знання в різних галузях, таких як психологія, педагогіка, фізіологія, економіка, законодавство, статистика. Він повинен бути ознайомлений з сучасними політичними, соціальними і економічними процесами в суспільстві та критично оцінювати їх. Важливо, щоб соціальний педагог вмів ефективно спілкуватися та взаємодіяти з різними типами клієнтів. Він повинен мати професійний такт, що допомагає здобути симпатію та довіру клієнта, дотримуватися професійної таємниці та бути делікатним у всіх питаннях, які стосуються інших осіб.

Також важливо, щоб соціальний педагог міг оперативно приймати потрібні рішення, навіть у надзвичайних ситуаціях [11].

О. Безпалько розглядає функції соціально-педагогічної роботи в загальноосвітньому закладі, що визначають зміст та напрямки професійної діяльності соціального педагога [1]:

- аналіз особливостей соціально-психологічного стану дітей та впливу мікросередовища навчального закладу на їх виховання. Це досягається шляхом спостережень, проведення бесід, опитування експертів, інтерв'ювання, тестування та аналізу документації;

- організація взаємодії з учнями, які потребують допомоги, шляхом надання підтримки дітям з проблемними сім'ями, стимулювання їх самоорганізації та самостійності, а також сприяння у вирішенні проблем;

- захист прав та інтересів дітей шляхом додержання положень міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів як у навчальному закладі, так і в сім'ї. Піклування про дітей, які були виключені зі школи з різних причин, а також захищає права дітей, які представляють національні меншини. Соціальний педагог виявляє дітей, які незаконно зайняті на роботі під час навчального часу і забезпечує їх освітою. Він також надає підтримку дітям та їх батькам у отриманні їм гарантованих пільг;

- соціально-психологічна допомога та підтримка дітям у кризових ситуаціях шляхом проведення наступних кроків: виявлення проблеми, обговорення шляхів її вирішення, розробка плану дій, допомога в організації виходу з проблемної ситуації, координація зусиль найближчого оточення та створення груп підтримки;

- виявлення дезадаптованих дітей, аналіз причини їх дезадаптації та надання необхідної допомоги;

- забезпечення рівних можливостей для дітей з функціональними обмеженнями, які навчаються в загальноосвітньому закладі, та створення умов для їх повноцінної освіти;

- корекція стосунків, способів соціальної дії, допомога в розвитку творчих здібностей особи і групи, сприяння засвоєнню нового досвіду підлітками. Також надання допомоги в розблокуванні позитивних емоцій, створення ситуації успіху,

сприяння зміні уявлень вихованця про себе, підтримка ініціативи окремого учня або групи та створення умови для творчого самовираження;

- стимулювання дітей до участі в соціально-значущій діяльності, такій як приєднання до дитячих та молодіжних організацій, волонтерська робота в різних соціальних службах, участь у благоустрій акцій, екологічних заходах, підтримка соціальних ініціатив та інше. Соціальний педагог сприяє активній участі дітей у суспільному житті та розвитку їх соціальної свідомості;

- проведення досліджень особливостей життєдіяльності дітей в сімейних умовах шляхом соціального інспектування. В разі потреби, забезпечення соціального патронажа та супроводу сім'ї. Це включає регулярне спостереження за умовами життя дітей, надання підтримки та консультування родини, а також допомогу у вирішенні соціальних проблем, що можуть впливати на благополуччя та розвиток дітей;

- організація внутрішньошкільного моніторингу з метою своєчасного виявлення та вирішення соціально-педагогічних проблем, що стосуються дітей, батьків і педагогічного колективу. Цей процес включає систематичний аналіз і оцінку соціальних та педагогічних аспектів навчального середовища, виявлення потреб і проблем, а також розробку і впровадження відповідних заходів для їх вирішення. Моніторинг спрямований на забезпечення благополуччя, ефективності навчання та розвитку всіх учасників навчального процесу в школі;

- Це дозволяє отримати інформацію про різні соціальні інститути, які надають послуги дітям та молоді, виявити потенційних спонсорів, визначити місця стихійного групування підлітків і ідентифікувати проблемні зони в мікрорайоні. Це дослідження дозволяє збирати важливі дані для подальшого планування та організації соціально-педагогічної роботи, а також виявлення потреб та проблем, з якими зіштовхуються діти та молодь у даному мікрорайоні.

Таким чином, „головне призначення соціальної психолого-педагогічної служби в школі – загальна гуманізація навчально-виховного процесу при дотриманні принципу педагогічної екології – взаємодія педагогів та батьків із дитиною, яка базується на безоцінному ставленні до дитини незалежно від наявності в неї сильних

та слабких сторін, на довірі, любові та емпатії до дитини, повазі її особистості, прав і свобод” [1].

В сучасних умовах активно досліджується проблема особистісних характеристик соціального педагога. При цьому вивчаються його індивідуально-психологічні прояви та спеціальні здібності. Серед цих здібностей визначаються такі як спостережливість, здатність швидко орієнтуватися в ситуації, інтуїція, емпатія, рефлексія і самоконтроль [26]. Ці особистісні якості відіграють важливу роль у роботі соціального педагога, допомагають йому розуміти потреби та проблеми учнів, сприяють встановленню довіри та ефективної взаємодії з ними. Врахування цих аспектів дозволяє створювати підтримуючу та сприятливу атмосферу для розвитку учнів та досягнення позитивних результатів у соціально-педагогічній роботі.

Крім зазначених вище характеристик, в професійній діяльності соціального педагога важливими є також комунікабельність, здатність до ефективної взаємодії з іншими людьми, доброта, допитливість, зацікавленість у роботі з людьми, наполегливість у захисті своїх поглядів, оптимізм, старанність та нервово-психологічна стійкість [26]. Ці якості допомагають соціальному педагогу встановлювати позитивні та довірчі взаємини з учнями та іншими учасниками навчального процесу, проявляти турботу та розуміння, виявляти інтерес до потреб та проблем інших людей, створювати сприятливу атмосферу для взаємодії та досягнення позитивних результатів.

В. Сорочинська описує, що аналіз зарубіжного досвіду, зокрема у Великобританії, визначив додаткові професійно значущі якості соціального педагога. Вони включають високий рівень інтелектуального розвитку, здатність до саморегуляції та самодисципліни, наполегливість, здатність допомагати іншим у складних ситуаціях, моральну витривалість, здоровий глузд, уміння логічно мислити та чуйність [26]. Ці якості відіграють важливу роль у виконанні соціально-педагогічних обов'язків і допомагають соціальним педагогам ефективно працювати з дітьми, родинами та іншими спільнотами, забезпечуючи високий рівень підтримки та допомоги в складних життєвих ситуаціях.

Важливою характеристикою соціального педагога є його "Я-образ" або особистісний стиль. Цей стиль має включати позитивне ставлення до себе, адекватну

самооцінку, прийняття себе та налаштованість на позитивні очікування в діях інших людей. Особливістю "Я-образу" соціального педагога є його висока адаптивність, що означає відкритість у спілкуванні, здатність прийняти іншу людину та вміння впливати на неї з мінімальним використанням вимушення [26].

Необхідно сформулювати інтегральні особистісні характеристики, які відображають особливості діяльності соціального педагога. Серед них можна виділити наступні аспекти [26]:

- Гуманістичні якості, такі як доброта, альтруїзм, почуття власної гідності та інші.
- Психологічні риси, включаючи емоційну стабільність, сильну волю та інші.
- Психоаналітичні якості, які охоплюють самоконтроль та адекватну самооцінку.
- Психолого-педагогічні характеристики, такі як комунікабельність, ефективність в усному викладі, зовнішня привабливість, почуття власної гідності (почуття безпеки, відповідальності за власне життя, незалежності в групі), визначення цілей та впевненість у власній компетентності.

Аналізуючи практичний досвід соціально-педагогічної діяльності, можна виділити такі професійні навички соціального педагога [26]:

- Аналітичні навички, які включають теоретичний аналіз соціальних процесів, що негативно впливають на становлення та розвиток дитини. Соціальний педагог має вміти моделювати спільну діяльність з метою запобігання соціально-педагогічним проблемам, виокремлюючи основні проблеми.
- Прогностичні навички, які передбачають здатність до розробки варіантів вирішення проблем шляхом включення дитини до спеціально організованої діяльності, враховуючи сутність утруднень. Соціальний педагог повинен вміти обґрунтовувати мету діяльності, формулювати завдання, відбирати методи та форми впливу, прогнозувати очікувані результати і враховувати можливі відхилення від поставленої мети.
- Проектні навички, які передбачають визначення конкретного змісту діяльності на основі мети і завдань, а також урахування особистісних можливостей соціального педагога, рівня професійної компетентності та матеріальних умов.

Соціальний педагог повинен створювати індивідуальну програму розвитку для кожної дитини.

- Рефлексивні навички, які передбачають самоаналіз власної діяльності на кожному етапі, осмислення як позитивних результатів, так і причин утруднень.
- Комунікативні навички, що відображають культуру міжособистісного спілкування. Соціальний педагог повинен вміти встановлювати контакт, виділяти головне і другорядне в інформаційному потоці, слухати та розуміти, будувати позитивні стосунки, сприймати та адекватно інтерпретувати вербальну і невербальну поведінку дитини, виявляти толерантність і лагідність.

Набуті професійні теоретичні знання та навички соціального педагога сприяють створенню системи методів і прийомів, які спрямовані на досягнення професійних цілей. Вони допомагають педагогу швидко орієнтуватися у нових ситуаціях, планувати свою роботу та оцінювати її ефективність

Доказом актуальності впровадження соціально-педагогічної роботи в школі є наявні інструкції, видані Міністерством освіти та науки України. Наприклад, у листі від 2 серпня 2001 року № 1/9-272 "Про особливості діяльності практичних психологів (соціальних педагогів) загальноосвітніх навчальних закладів" соціальним педагогам ставляться такі професійні завдання [1]:

- Розвиток гуманних відносин між вихованцями, учнями та педагогами.
- Захист прав і інтересів дітей.
- Вивчення особливостей особистості учня, соціальної ситуації його розвитку та умов його життєдіяльності.
- Виявлення інтересів, потреб, проблем і труднощів дітей та підлітків.
- Створення атмосфери психологічного комфорту для учнів у навчальній та позанавчальній діяльності.
- Організація та координація різних видів позанавчальної діяльності дітей та підлітків.
- Превенція конфліктів в учнівських колективах.
- Допомога старшокласникам у професійному самовизначенні.
- Сприяння учням у здоровому способі життя.

- Профілактика правопорушень серед неповнолітніх, робота з учнями "групи ризику".
- Посередницька діяльність між вихованцями та адміністрацією, педагогами школи, батьками, різними соціальними інститутами.
- Взаємодія з педагогами, психологами, батьками або опікунами для надання допомоги учням.

У листі Міністерства освіти і науки України від 18 серпня 2003 року № 1/9-385 встановлені нормативи щодо кількості соціальних педагогів у навчальних закладах. Згідно з цим листом, починаючи з 2004 року, посади соціальних педагогів вводяться у штати загальноосвітніх та інших навчальних закладів системи загальної середньої освіти, незалежно від наявності там посад практичних психологів. Ці фахівці, згідно з їхніми посадовими інструкціями, співпрацюють, оскільки їхні функції у навчальному закладі взаємодоповнюються (раніше навчальний заклад мав обирати для працевлаштування психолога або соціального педагога) [1].

Готовність спеціаліста до професійної діяльності складається з трьох функціональних складових: морально-психологічної або мотиваційної, науково-теоретичної і практичної. Мотиваційно-потребова сфера спеціаліста включає сукупність його потреб і мотивів. У фахівців, що досягли вищого рівня сформованості особистості, структура мотиваційної сфери передбачає наявність домінуючих мотивів, які мають вирішальне значення і підпорядковують інші потреби і мотиви, що виникають у його життєдіяльності [11].

Мотиваційна готовність проявляється у загальній орієнтації на професію, зосередженості на взаємодії з людьми та розвитку мотиваційно-цілісного ставлення до професії соціального педагога і соціального працівника. Практична діяльність сприяє формуванню соціальних і професійних позицій спеціаліста. Ця діяльність пов'язана з виконанням різноманітних соціальних ролей, таких як посередник між дітьми і дорослими, сім'єю і соціальними службами, порадник, друг, експерт, психотерапевт, помічник та інші. Вміння виконувати різні ролі визначає рівень професійної компетентності соціального педагога, яка включає як теоретичну, так і практичну готовність для здійснення соціально-педагогічної діяльності [11].

Отже, соціальний педагог відіграє важливу роль у формуванні професійної перспективи учнівської молоді. Він виконує діагностичну, прогностичну, профілактичну, соціально-пропедевтичну, корекційно-реабілітаційну та організаторську функцію.

Узагальнюючи вищезазначене, зазначаємо, що саме соціальний педагог є найважливішою та ключовою особою у профорієнтаційній роботі з учнівською молоддю. Він повинен володіти такими якостями: доброта, альтруїзм, почуття власної гідності, високий рівень емоційної стабільності, вольові якості, самоконтроль, самооцінка, комунікабельність, красномовність, зовнішня привабливість, почуття безпеки, почуття незалежності, почуття мети та почуття компетентності.

2.2. Учнівська молодь, як об'єкт-суб'єкт соціально-педагогічного впливу.

Учнівська молодь є об'єктом і суб'єктом соціально-педагогічного впливу, де вони одночасно сприймають і активно впливають на своє оточення. Вона представляє собою активну та динамічну групу, що перебуває у періоді становлення і формування своєї особистості, цінностей, ідентичності та професійної перспективи.

Соціально-педагогічний вплив на учнівську молодь включає в себе комплексний набір заходів та дій, спрямованих на формування їх соціальних навичок, особистісного розвитку, професійної самоорганізації та здатності до вибору майбутньої професії. Це може включати індивідуальну роботу з учнями, групові тренінги, консультування, створення психологічної та педагогічної підтримки, а також активну участь учнів у профорієнтаційних програмах та проектах.

Навчальна діяльність - цілеспрямована діяльність учнів, результатом якої є розвиток особистості, інтелекту, здібностей. засвоєння знань, оволодіння уміннями та навичками [24, С. 169].

Розглянемо характеристику розвитку молодшого школяра та підлітка з навчального посібника Савчина М.В., Василенко Л.П. Вікової психології [24].

Молодшими школярами називають дітей у віці від 6/7 до 10/11 років, які навчаються у перших чотирьох класах загальноосвітнього закладу. Цей період є завершальним у дитинстві. Навчання є новим видом діяльності для молодших школярів, проте вони все ще приділяють багато часу грі. Під час гри формуються їхні взаємини з однолітками та дорослими, особистісне та психічне життя, а також відбувається психічний розвиток. Гра сприяє формуванню нових психічних структур, що дозволяє дітям вийти на новий рівень пізнання світу і самопізнання, відкриваючи нові можливості та перспективи для розвитку [24].

Соціальна ситуація розвитку молодшого школяра. Перехід до шкільного життя у молодших школярів супроводжується зміною провідної діяльності з ігрової на навчальну. В цей період дитина починає усвідомлювати, що вона виконує важливу суспільну діяльність - навчання, і цю діяльність оцінюють люди, що її оточують. Вона починає розуміти значущість свого навчання і його вплив на її життя [24, с. 167].

Навчальна діяльність має значний суспільний вплив і змінює позицію молодшого школяра щодо дорослих і ровесників. Вона впливає на самооцінку дитини і перетворює її взаємини в сім'ї. У процесі навчання дитина стає активним учасником освітнього процесу і набуває нові знання та навички, які надають їй нову роль і статус. Це може призводити до перегляду взаємин з дорослими, зокрема батьками, і зміни взаємодії з однолітками. Таким чином, навчальна діяльність має значення не лише для освоєння знань, але і для формування соціального статусу та взаємин молодшого школяра в різних соціальних середовищах [24, с. 167].

У молодшому шкільному віці відбувається перехід від мимовільної психічної саморегуляції до свідомо-вольової. Шкільне життя передбачає виконання дитиною багатьох правил, які є систематичними і обов'язковими. Дитина повинна дотримуватися розкладу та приходити в школу вчасно, поважати правила шкільного життя, виконувати завдання на уроці та вдома, а також долати труднощі в навчальній роботі і т. д. Для успішного виконання цих правил необхідне вміння регулювати свою поведінку і свідомо спрямовувати свою діяльність на досягнення поставлених цілей [24, с. 168].

Становлення і розвиток особистості у молодшому шкільному віці пройде крізь кілька фаз, які включають адаптацію, індивідуалізацію та інтеграцію. Перша фаза, адаптація, передбачає пристосування дитини до нових соціальних умов шкільного середовища. Дитина має засвоїти правила, розклад та інші вимоги шкільного життя. Друга фаза, індивідуалізація, полягає виявленні дитиною своїх індивідуальних можливостей, здібностей та особливостей. В цей період важливо сприяти розвитку унікальних рис особистості кожної дитини і надавати можливість для самовираження та самореалізації. Третя фаза, інтеграція, включає в себе включення дитини у групу ровесників. У цей період формуються соціальні навички, розвивається співпраця, взаємодія та стосунки з однолітками. Фактором розвитку особистості молодшого школяра є не лише навчальна діяльність, але і ставлення дорослих до його успішності, дисциплінованості та старанності. Підтримка, похвала та визнання з боку дорослих є важливими чинниками для позитивного самооцінювання і формування мотивації до навчання у молодшого школяра [24, с. 168-169].

Новоутворення молодшого шкільного віку. В процесі навчальної діяльності молодшого шкільного віку розвиваються різні психологічні новоутворення, які є важливими для їх психічного розвитку: довільність психічних процесів, внутрішній план дій, уміння організувати навчальну діяльність, рефлексія [24, с. 173].

У процесі виконання завдань з різних навчальних предметів, молодші школярі активно шукають найефективніші способи дій. Вони обирають і порівнюють різні варіанти дій, а також планують їх послідовність та засоби, необхідні для досягнення успішного результату. Чим більше етапів дій вони можуть передбачити та уважно порівняти їх варіанти, тим краще вони здатні контролювати процес розв'язання завдань. Важливими факторами є необхідність контролю та самоконтролю, висловлювання своїх думок, самооцінка у навчальній діяльності, які сприяють формуванню у дітей здатності до планування та виконання дій заздалегідь [24, с. 173].

Також, можемо розглянути рефлексію. У молодших школярів рефлексія має велике значення, оскільки вона впливає на їхню пізнавальну діяльність, сприяє зміні їхнього ставлення до себе і оточуючого світу. Рефлексія надає їм можливість не лише приймати інформацію від дорослих, а й формувати власну думку, власні погляди та уявлення про цінності та значущість навчання. В цьому віці рефлексія тільки починає розвиватися, і вона є важливим елементом у формуванні самостійного мислення та критичного мислення у молодших школярів [24, с. 174].

Згідно з концепцією Е. Еріксона, в молодшому шкільному віці виникають важливі аспекти особистості, такі як розвиток соціальної і психологічної компетенції (у разі негативного розвитку - соціальної і психологічної неповноцінності, неспроможності), а також розуміння власних можливостей. Е. Еріксон вважає, що стимулювання компетентності в цей період є ключовим фактором у формуванні особистості [24, с. 174-175].

Розвиток самосвідомості молодшого школяра. Після вступу дитини до школи, її самосвідомість розвивається на новому рівні і виявляється як внутрішня позиція. Учень починає сприймати себе як активного учасника навчального процесу, формується "Я" образ - результат свідомого розуміння глибинної сутності людини, що дозволяє йому відрізнити себе від інших (успішних або неуспішних у навчанні,

тих, кого хвалять або карають, з ким хочуть або не хочуть спілкуватися). У молодшому шкільному віці сфера соціальних контактів дитини значно розширюється, що неодмінно впливає на її первинну концепцію "Я" концепцію - систему уявлень про себе [24, с. 175].

На думку Л. Виготського, Згідно з Л. Виготським, самооцінка дитини формується особливо активно в молодшому шкільному віці і впливає на її ставлення до себе, інтегруючи досвід її діяльності та спілкування з іншими людьми. Самооцінка є найважливішою характеристикою особистості, оскільки вона дозволяє контролювати свою діяльність з точки зору встановлених нормативних критеріїв і організувати поведінку відповідно до соціальних норм. Самооцінка відображає не лише знання учня про свої навчальні досягнення та власні можливості, але й ставлення до себе як до виконавця вимог вчителя і батьків, а також як до особи, яка розвиває нові особистісні якості, такі як старанність, наполегливість, акуратність, кмітливість тощо. Учні молодших класів переважно усвідомлюють і оцінюють у собі якості, які їх характеризують як школярів. Самооцінка дитини особливо залежить від оцінки її діяльності та поведінки дорослими, такими як батьки і вчителі. Учень молодшої школи, ніби поглядаючи на себе очима дорослого, визнає авторитет дорослого і приймає його оцінки без сумніву. Тому часто при характеристиці себе як особистості, учень початкової школи просто повторює те, що чув про себе від дорослих [24, с. 176].

Розвиток самосвідомості та навичок у процесі навчання виявляє значний вплив на професійний інтерес молодших школярів. У період навчання учнів 1-4 класу, важливо ознайомлювати їх з різноманітними професіями, які існують у суспільстві. Це допомагає учням зрозуміти різні сфери праці та розвивати повагу до різних видів праці.

Окрім того, формування професійного інтересу молодших школярів передбачає стимулювання їхнього інтересу до вивчення самого себе і виявлення їхніх особистих потенцій. Учням надається можливість розділити свої уподобання, таланти та здібності з іншими, а також взаємодіяти з однолітками та дорослими, які представляють різні професійні сфери. Цей процес сприяє формуванню в учнів навичок комунікації, співпраці та роботи в колективі, що є важливими складовими

для подальшої трудової діяльності. Крім того, дитина отримує можливість розкрити свої потенційні можливості та виявити свої інтереси, що стимулює прояв професійного інтересу та самовизначення в майбутньому.

Давайте розглянемо етап підліткового віку. У середній школі (5-9 класи) зростає значимість вивчення академічних предметів, формуються основи загальної культури та підготовки до подальшого навчання. При цьому, починається введення профорієнтаційних елементів у навчальний процес, які допомагають учням усвідомити свої професійні інтереси та напрямки. Розглядаються різні професії та можливості майбутнього кар'єрного розвитку, проводяться професійні відкриті зустрічі та заняття.

Д. Ельконін вважав період від 11 до 17 років підлітковим і поділив його на дві фази. Він виділяв спілкування в системі суспільно корисної діяльності як провідну діяльність для 11-15-річних (середній шкільний вік). Ця діяльність включала різні колективні форми, такі як суспільно-організаційна, спортивна, художня, трудова тощо. Під час цих активностей підлітки навчаються будувати спілкування в залежності від різних завдань і вимог життя, враховувати особисті особливості та якості інших людей, а також свідомо підкорятися нормам, що були прийняті в колективі [12, с. 7].

Підлітковий вік, який триває від 11-12 до 14-15 років, відповідає середньому шкільному віці, тобто періоду з 5-го до 9-го класу сучасної школи. В цей час в особистості дитини відбуваються складні і суперечливі зміни, що робить цей період важким, критичним і перехідним [24, с. 192].

Соціальна ситуація розвитку підлітка. У підлітковому віці, подібно до молодшого шкільного віку, школа залишається основним соціальним середовищем для дитини. Зовнішні умови розвитку тісно пов'язані з її внутрішнім світом. За вищого рівня психічного та особистісного розвитку, порівняно з молодшими школярами, у підлітка відбуваються значні зміни у змісті і співвідношенні основних мотиваційних тенденцій. На цьому етапі виникає специфічний комплекс потреб, який виявляється в бажанні знайти своє місце в групі ровесників, вийти за межі школи та долучитися до життя і діяльності дорослих [24, с. 194-195].

Соціальна ситуація розвитку підлітка має своєрідні особливості, оскільки він вступає в нову систему взаємин, взаємодії з дорослими і своїми ровесниками, а також опановує нові соціальні функції. У школі це проявляється, зокрема, у необхідності встановлення відносин з різними вчителями у контексті навчання, урахуванні їхніх особистих якостей і іноді протирічних вимог. Це, як зазначає Л. Божович, призводить до нової позиції учнів по відношенню до вчителів, що дозволяє їм бути більш самостійними, відчувати себе незалежними від прямого впливу дорослих. Найбільш важливою зміною в соціальній ситуації розвитку підлітка, на думку автора, є роль групи ровесників у його житті. Тому в навчально-виховній роботі з підлітками важливо враховувати значення думки однолітків для їхньої поведінки і діяльності [24, с. 195].

Психологічні новоутворення підліткового віку. У підлітковому віці виникають специфічні новоутворення, такі як почуття дорослості та потреба у самоствердженні [24, с. 201].

Почуття дорослості у підлітковому віці. Становлення дорослості у підлітковому віці може проявлятися по-різному, і перші ознаки дорослості можуть значно відрізнитись від розвинутих форм. Цей процес може виникати раптово і має свої особливості. Якщо не бути обізнаним та не враховувати ці нові тенденції розвитку підлітків, процес виховання може бути неефективним, а становлення особистості може протікати без контролю [24, с. 202].

У підлітковому віці під впливом значних змін у фізичному та статевому розвитку, а також здатності до виконання суспільно важливих завдань у сім'ї та школі, підліток починає свідомо розуміти, що він вже не дитина. Він формує специфічне ставлення до себе, відмовляється вважати себе дитиною і прагне бути розглянутим як дорослий. Це нове утворення виявляється у новій життєвій позиції підлітка щодо людей і світу, визначає спрямованість його соціальної активності, систему нових бажань, переживань та емоційних реакцій [24, с. 202].

Підліток, усвідомлюючи свій перехід з дитинства до дорослості, починає переносити свою увагу з дитячих норм і цінностей на дорослі. Він відкидає правила, обмеження та моральні вимоги, які раніше стосувалися дітей і призводили до їхньої залежності та нерівноправності у порівнянні з дорослими [24, с. 202].

У прагненні долучитися до життя дорослих, підліток починає наслідувати їх. Спочатку він фокусується на зовнішньому вигляді та манері поведінки, які є більш доступними для його підліткового сприйняття [24, с. 202].

Потреба підлітка у самоствердженні. Підліток може виявляти своє самоствердження через різноманітні форми. Однією з найпростіших форм є зовнішнє наслідування дорослих, включаючи їхні негативні звички та особливості поведінки, такі як куріння, вживання алкоголю, наркотиків, надмірне використання косметики, незвичний стиль одягу або використання нецензурної лексики. Батьки та вчителі повинні активно протидіяти цим тенденціям, спонукуючи підлітків до наслідування позитивних прикладів, таких як літературні герої, історичні постаті або відомі особистості. Найважливіше, щоб ці приклади були для них зразковими [24, с. 204].

Позитивні форми самоствердження підлітків включають заняття спортом, допомогу в сім'ї, школі та на виробництві, виконання суспільно корисних справ. Ці діяльності допомагають підліткам розвивати свої фізичні та робочі навички, відчувати себе корисними та цінними для оточуючих. Інтелектуальне самоствердження відбувається через активну пізнавальну діяльність у навчальних та позанавчальних сферах, задоволення пізнавальних потреб і зацікавленості. Підлітки з захопленням займаються дослідницькою роботою в наукових гуртках, їх приваблює можливість брати участь у відкриттях та дослідженнях [24, с. 204].

Самоствердження молодших і старших підлітків має відмінну спрямованість. Для молодших підлітків основною є потреба у визнанні свого гідного статусу в групі. Наприклад, реакція п'ятикласника на вплив учителя залежить не стільки від характеру впливу чи ступеня вини вчителя, скільки від того, якої шкоди може бути завдано його статусу в класі. В упертості або агресивності проявляється бажання завоювати й зміцнити своє становище в групі однолітків. Старшим підліткам також потрібне товариство ровесників, але їх самоствердження виявляється в прагненні визнати свою цінність у власних очах, а не в очах оточуючих [24, с. 204-205].

У роботі з підлітками важливо враховувати основні новоутворення, оскільки вони є нерозривно пов'язаними зі суперечностями, що характерні для цього періоду. Розв'язання цих суперечностей відіграє важливу роль у розвитку особистості підлітка [24, с. 205].

Розвиток самосвідомості у підлітковому віці. Підлітковий вік є чутливим періодом для розвитку самосвідомості особистості. Підлітки починають цікавитися своєю особистістю, оцінювати свої якості, порівнювати себе з іншими і розбиратися у своїх почуттях та переживаннях. Розвиток самосвідомості спонукає їх до постановки вимог до себе, прагнення досягнути нового становища серед ровесників і дорослих, а також до самовиховання. Підлітки намагаються розвивати позитивні якості в собі та подолати негативні риси. Проте, обмежений життєвий досвід і ще не повністю сформований світогляд часто призводять до суперечностей між бажанням самовиховуватись і нездатністю реалізувати це бажання [24, с. 205].

Формування ставлення підлітка до себе як особистості пройде через два етапи, які відповідають молодшому і старшому підлітковому віку. На першому етапі підліток починає усвідомлювати свою відмінність від ровесників і прагне встановити свою належність до світу дорослих. В цей період він може некритично наслідувати зовнішні манери дорослих і сильно залежати від групи однолітків. На другому етапі підліток вже не сумнівається, що він не дитина, і починає усвідомлювати свою унікальність як особистості. Зменшується його залежність від групи однолітків. Якщо ровесники намагаються змусити підлітка діяти проти його уявлень про себе, він може не погодитися з ними та відстоювати свою думку. Старшого підлітка характеризує підвищена увага до внутрішнього світу інших людей, здатність до самоаналізу та поява здатності до самовиховання [24, с. 205].

Судження молодших підлітків про себе виявляються і в їхній оцінці взаємин з іншими людьми. Вони визначають своє уміння дружити, чуйність до людей, свою поведінку в колективі, рівень поваги до себе, сприйняття однокласниками. Це свідчить про наявність в них високого рівня самосвідомості та збагачення їхнього досвіду соціальної поведінки [24, с. 208].

Самооцінка старших підлітків є дуже різноманітною і має широкий спектр характеристик. Вони свідомо оцінюють багато різних якостей, набагато більше, ніж молодші підлітки. Старші підлітки не лише оцінюють окремі риси свого характеру, але і усвідомлюють себе як особистість у цілому. Вони проявляють певну соціальну зрілість і розуміння себе як готових до життя особистостей. Це проявляється у самооцінці якостей, що характеризують їх як активних учасників (рішучість,

стійкість, мужність, почуття власної гідності, здатність захищати свої інтереси). В процесі самооцінювання підліток виявляє свої здібності до прийняття важливих рішень і бере на себе певні зобов'язання. Саме через самооцінку він набуває свободи вибору [24, с. 208].

Під час розвитку адекватної самооцінки та самосвідомості підлітка, можна направити його на шлях вибору майбутньої професійної діяльності. Наприклад, у дітей 5-7 класу соціальний педагог формує ціннісні орієнтації, мотивує до самопізнання, систематично ознайомлює з професіями, консультує щодо вибору профілю подальшої освіти. Дуже часто підлітки змінюють свою думку щодо майбутньої професії або взагалі не цікавляться цим питанням. Ці аспекти соціальний педагог повинен враховувати у своїй роботі з ними.

Також, робота з дітьми 8-11 класів має більш глибоке значення та вважається базовою. Старші підлітки мають оволодіти методиками самопізнання, самооцінки, розвивати певні професійні якості. У профорієнтаційній роботі застосовуються: професійне виховання, професійна діагностика та професійна консультація.

У старшій школі (10-11 класи) на передній план виходить підготовка до вступу до вищого навчального закладу та вибір майбутньої професії. Здійснюється глибоке вивчення предметів, пов'язаних із спеціалізацією, проводяться професійні практики, стажування та консультації з фахівцями. Учні отримують можливість зазирнути в світ реальних професій та встановити зв'язки зі своїм майбутнім фахом.

Учнівська молодь, як об'єкт-суб'єкт соціально-педагогічного впливу, має великий потенціал для самовизначення та розвитку. Відповідно до їх потреб, інтересів та можливостей, соціальні педагоги мають за завдання активно працювати з учнями, сприяючи їхньому самовизначенню, пошуку власного шляху та формуванню професійної перспективи.

Отже, аналізуючи характеристику учнівської молоді з урахуванням їх віку, ми виявили різність підходів до формування професійної перспективи залежно від класу навчання.

Узагальнюючи вищезазначене, учнівська молодь, як об'єкт-суб'єкт соціально-педагогічного впливу, має великий потенціал для самовизначення та розвитку. Відповідно до їх потреб, інтересів та можливостей, соціальні педагоги мають за

завдання активно працювати з учнями, сприяючи їхньому самовизначенню, пошуку власного шляху та формуванню професійної перспективи.

2.3 Формування професійної перспективи сучасної учнівської молоді, її життєві плани та їх реалізація

Формування професійної перспективи сучасної учнівської молоді та реалізація їх життєвих планів є важливими аспектами освіти, які допомагають учням підготуватися до майбутнього і забезпечити їх успішну кар'єру.

Ми пропонуємо надати огляд основних завдань та форм профорієнтаційної роботи з учнями старших класів закладів середньої освіти у вигляді наступної таблиці:

Завдання профорієнтаційної роботи	Форми профорієнтаційної роботи
Розуміння суті проблеми, пов'язаної з вибором професії.	Бесіда, інтерв'ю, анкетування.
Комплексне вивчення індивідуально-психологічних особливостей особистості.	Оцінка ціннісних орієнтацій, установок, самопочуття, зацікавленості, тенденцій та здібностей.
Компетентне відтворення професійного світу та уявлення про обрану професію.	Ігри та тренінги, спрямовані на діагностику та професійну орієнтацію, що допомагають у самовизначенні професійного шляху.
Узгодження ідеальних та реальних уявлень про професію, мотивації професійного вибору та виправлення некоректної самооцінки.	Психолого-педагогічний консилиум та методики самопізнання й самоаналізу, включаючи професійну рефлексію та інші психологічні методи, що сприяють розвитку особистості та професійному самовизначенню.
Виявлення ключових опор для особистості під час кризи професійного самовизначення.	Метод критичних подій, тестування тощо.
Вдосконалення або зміна професійного вибору.	Розробка стратегій особистісного професійного росту та варіантів реалізації свого професійного потенціалу.

Основні форми профорієнтаційної роботи з учнями старших класів закладів середньої освіти

З урахуванням психологічних та вікових особливостей учнів, організація профорієнтаційної роботи в позакласний час передбачає послідовний ряд етапів: початковий етап, спрямований на учнів 1-4 класів; пізнавально-пошуковий етап, спрямований на учнів 5-7 класів; базовий етап, що охоплює учнів 8-9, 10-11 (12) класів [29; 34].

Початковий етап (1-4 класи). На даному етапі проводиться ознайомлення з різними професіями, навчання повазі до праці людей різних професій та спеціальностей, формування позитивного ставлення до різних видів трудової діяльності та зацікавленості у самопізнанні. Також набувають початкові загально-трудова уміння та навички, розвиваються здібності до співпраці з іншими людьми у трудовій діяльності. Забезпечується створення умов для розвитку талантів та здібностей молодших школярів, а також формується загальна культура праці шляхом залучення до доступних видів трудової діяльності.

Для ознайомлення дітей з різноманітним світом професій та навчання їх орієнтуватися в ньому, вчителю та соціальному педагогу потрібно поступово впроваджувати ці поняття в навчальний процес. Одне з головних завдань полягає у виявленні інтересів школярів та їх подальшому розвитку, враховуючи потреби суспільства, і створенні умов для повного гармонійного розвитку особистості учня. На початковому етапі, діти 1-4 класів повинні отримати початкові знання про важливість праці для функціонування суспільства. Хоча учні ще не готові сприймати деталі щодо умов праці, вони можуть розуміти, яку користь вона приносить людям і чому кожна професія є важливою.

Пізнавально-пошуковий етап (5-7 класи). На даному етапі акцент робиться на розвитку ціннісних орієнтацій, стимулюванні самопізнання та активності у процесі професійного самовизначення та володіння професійною діяльністю, а також систематичному ознайомленні з різними професіями. Велике значення має формування умінь самооцінки та самоаналізу, що сприяє усвідомленню власної професійної спрямованості. Також важливо забезпечити професійне консультування щодо вибору профілю подальшої освіти та форм трудової підготовки.

О. Хмелева-Токарева та С. Яланська характеризують: «На цьому віковому етапі основними завданнями профорієнтації є виховання працелюбності,

стимулювання до свідомого вибору праці, розвитку творчих здібностей учнів, ознайомлення з різними видами професійної діяльності, умовами праці, обсягом спеціальних і загальних знань, умінь і навичок, якими має оволодіти фахівець тієї чи іншої професії, гігієнічною характеристикою, психофізіологічними вимогами професії до людини, системою підготовки та підвищення кваліфікації кадрів» [29; 34].

У підлітків часто спостерігаються зміни в інтересах стосовно майбутньої професії. Ці зміни можуть бути спричинені зовнішніми впливами, такими як неправильне уявлення про характеристики роботи або недостатня об'єктивна оцінка власних можливостей, ігнорування психофізіологічних особливостей та їх переоцінка. Також варто зазначити, що деякі учні можуть не виявляти загального інтересу до майбутньої професії. Врахування цих аспектів є необхідним у організації профорієнтаційної роботи в основній школі.

Базовий етап (8-9, 10-11 (12) класи). На цьому етапі організація роботи передбачає вивчення наукових основ вибору професії, класифікаційних ознак професій, вимог, які ставляться до фахівців, а також основних професійно важливих якостей і правил вибору професії. Старшокласникам необхідно оволодіти методиками самопізнання та самооцінки, розвивати індивідуальні професійно важливі якості, а також формувати вміння порівнювати вимоги, необхідні для обраної професії, зі своїми здібностями та ситуацією на ринку праці. У загальноосвітньому закладі створюються умови для того, щоб учні могли спробувати свої сили в різних видах праці (надаються консультації щодо вибору професії та навчального закладу, проводиться професійний відбір). Успішне досягнення цього етапу свідчить про сформованість особистісно значущого сенсу вибору професії, визначену професійну спрямованість, професійне самовизначення учнів, їх готовність до зміни професійної спрямованості, переорієнтації на суміжні професії або на інші види діяльності відповідно до своїх індивідуальних особливостей і результатів професійного відбору.

Учні старших класів потребують розширення, поглиблення та систематизації знань про професії. В зв'язку з цим, на цьому етапі, основними напрямками профорієнтаційної роботи з учнями є: професійне виховання (формування та розвиток у них стійких професійних інтересів до тієї чи іншої професії), професійна

діагностика (вивчення характерних особливостей людини) і професійна консультація (надання індивідуально-психологічної та медичної консультації).

А. Чернявська пропонує наступні етапи планування професійного шляху: а) збір інформації (основна діяльність – збір і оцінка професіографічної інформації); б) концептуалізація (основна діяльність – моделювання й візуалізація); в) „дизайн” (основна діяльність – вироблення стратегії); г) перетворення в життя (основна діяльність – планування дій); д) оцінка і формування нового плану (основна діяльність – оцінка й вироблення нового плану). При цьому вона підкреслює, що дані стадії застосовні до всіх видів кар’єрних рішень, незалежно від їхньої складності або віку, у якому вони приймаються [13].

Профорієнтаційна робота з учнями 8-9 класів. Не применшуючи значення перших років життя людини в плані вибору нею майбутньої професії, все ж таки зазначимо, що актуальності ця проблема набуває в старшому підлітковому віці. Саме в цей віковий період у молодій людині розпочинається становлення «Я-концепції», яка, зокрема, включає таку складову, як професійне «Я», і, в зв’язку з закінченням II ступеня закладу середньої освіти, постає дилема: вибір профілю, бажано професійно зорієнтованого, навчальної спеціалізації у старшій школі або набуття початкової професійної підготовки у професійному навчальному закладі. Тому період навчання 8-9 класах закладу середньої освіти передбачає надання учневі інтенсивної профорієнтаційної допомоги [12].

Особливостями профорієнтаційної роботи з учнями 8-9 класів закладів середньої освіти присвячено значну кількість як наукових досліджень, так і методичних рекомендацій щодо їх змісту, форм та методів. Специфіка профорієнтаційної підтримки процесу професійного самовизначення учнів 8-9 класів відображена у таблиці (Додаток В) [12].

Профорієнтаційна робота з учнями 10-11 класів. Основним фокусом профорієнтаційної роботи для молоді, яка вирішила продовжити навчання у закладі середньої освіти, є підвищення значущості професійного вибору та забезпечення активної інформаційної та професійної консультаційної підтримки. Для цього може використовуватися профорієнтаційний курс, наприклад, "Побудова кар'єри", який має на меті формування готовності учнів до самовизначення у професійній сфері та

розуміння майбутньої професійної кар'єри. Викладання такого курсу, разом з іншими профорієнтаційними заходами, спрямоване на підтримку випускників у процесі професійного вибору та прийняття рішень щодо їх професійного майбутнього. (див. таблицю у Додаток Г) [12].

І. Білоцерковець, Н. Войцехівська та Т. Дрозд у своїх дослідженнях наголошують: «Ефективність організації ПОР полягає у використанні вчителем форм і методів активної роботи. Залежно від мети, завдань і змісту їх поділяють на: інформаційно-просвітницькі, в процесі яких учням розповідається про канали працевлаштування, умови прийому на роботу та навчання, надається інформація про світ професій і вимоги, які ставляться до людини; діагностичні, що спрямовані на вивчення особистості учня, його інтересів, нахилів, здібностей із метою виявлення їхньої відповідності обраній професії. Серед таких форм ПОР виокремлюють: ситуаційно-рольову гру, сюжетно-рольову гру, гру-драматизацію, інсценування, гру-бесіду, гру-експрес, грумандрівку, вікторину, відгадування загадок, ребусів, кросвордів, екскурсію на підприємства, віртуальну екскурсію, бесіду, розповідь, годину спілкування, калейдоскоп, усний журнал, уявну подорож, творчий конкурс, моделювання життєвих ситуацій, виставку творчих робіт, школу професійної майстерності, презентацію професій, перегляд мультфільмів, кінофільмів, документальних фільмів, відеороликів, станційну форму роботи, гру з літерами та словами, ігрову програму, місто веселих майстрів, прес-шоу, телеревію, свято (професійне свято), зустріч із людьми різних професій, ярмарку професій, клуб веселих та кмітливих, акцію, театральну виставу, майстер-клас, анкетування, тестування, мульти / моно проекти, конверт дружніх питань, твірроздум, тренінг, калейдоскоп професій, професійну вітальню, колаж, диспут, брифінг, моделювання розвивальновиховних ситуацій, брейн-ринг, складання індивідуальних програм саморозвитку, агітбригади, тематичний діалог, інтернет-подорож, інтернет-форум тощо» [5; 7; 9].

Ми пропонуємо більш докладно розглянути та проаналізувати життєві плани учнівської молоді. У сучасній зарубіжній та вітчизняній психологічній науці проблемою життєвого шляху займалося багато вчених – представників різних шкіл та напрямів. Вони досліджували об'єктивні закономірності розвитку людини на різних

етапах її онтогенезу. Концепції життєвого шляху розуміються по-різному залежно від автора. Наприклад, за зарубіжними фахівцями, життєвий шлях може бути розглянутий як послідовність життєвих подій, зміна переживань та цінностей (Ш. Бюлер). Інший психолог Е. Берн розглядає його як розгортання життєвого сценарію. К. Юнг вважає, що життєвий шлях - це історія індивідуалізації та самоусвідомлення, яка супроводжується внутрішніми конфліктами. Е. Еріксон запропонував концепцію, засновану на послідовності стадій психосоціального розвитку [18].

За словами Н. Буняк [6], життєвий план – це безперервний процес ціле покладення, висунення нових поетапних цілей і засобів їх реалізації. Роботи Е.І. Головахи досліджують співвідношення між життєвими цілями, планами і фантазією, використовуючи подієвий підхід. Згідно з цим підходом, життєві цілі та плани виступають як кінцеві та проміжні події на різних етапах життя. Цілі вважаються більш об'ємними та менш хронологічними подіями, ніж плани. Послідовне втілення конкретних подій - планів, згідно з баченням самої особи, у кінцевому підсумку призводить до досягнення відповідних життєвих цілей. За допомогою життєвих цілей і планів, майбутнє розглядається як упорядкована в часі послідовність подій, що приводять до досягнення бажаних результатів, які на даному етапі життєвого шляху є важливими.

Структурним виміром життєвого шляху є часова перспектива, що визначає спрямованість людського життя та надає йому характеристики тривалості. Вона складається з трьох компонентів: психологічного минулого, теперішнього та майбутнього, які органічно поєднуються і формують часову цілісність життєвої перспективи. Життєва перспектива втілює у собі бажане майбутнє, яке сприймається як досягне шляхом досягнення певних цілей. За К.О.Абульхановою-Славською, життєві перспективи включають сукупність умов та обставин життя людини, що надають можливості для оптимального життєвого розвитку. Становлення життєвої перспективи супроводжується емоційно забарвленим ставленням особистості до свого майбутнього. Крім того, цей процес тісно пов'язаний з рівнем розвитку когнітивних здібностей індивіда [18].

Структурними компонентами, які забезпечують реалізацію життєвої перспективи, є життєві цілі, плани та набутий життєвий досвід особистості [18].

Життєві цілі виступають основними мотиваційними орієнтирами життєвого шляху особистості щодо власного майбутнього. Вони виконують функцію передбачення результатів діяльності і є точкою відліку для актуального майбутнього. Життєві цілі можуть бути реальними, утопічними або ідеальними. Здатність особистості відділяти мрію від реальності, фантазію від дійсності та зосереджувати зусилля на реальних цілях є важливим чинником для становлення реалістичної перспективи [18].

Життєві плани є засобом досягнення життєвих цілей, конкретизацією їх у хронологічному та змістовому аспектах. Вони визначають порядок дій, необхідних для реалізації життєвих цілей. Для успішної реалізації цілі важливими є її чіткість та узгодженість з терміном виконання плану. Життєва програма особистості є розширеним варіантом життєвого плану і охоплює не тільки близькі цілі, а й спрямована на планування всього життя людини. Побудова життєвих планів та програм базується на життєвому досвіді особистості і коригується ним [18].

Учнівська молодь може мати різноманітні життєві плани, які відображають їхні бажання, цілі та амбіції. Ось декілька загальних типів життєвих планів, які можуть бути характерними для учнівської молоді:

- Освіта та професійний розвиток: Багато учнівської молоді мають плани отримати вищу освіту та розвинути в певній професійній сфері. Вони можуть визначати конкретну професію або область, яку хочуть вивчати, та ставити перед собою мету отримати відповідну освіту та побудувати успішну кар'єру.
- Професійний розвиток: Деякі учнівські молоді мають вже конкретні ідеї про майбутню професійну кар'єру. Вони можуть мати плани стати лікарем, вчителем, інженером, адвокатом чи представником іншої професії. Для реалізації цих планів їм можуть знадобитися певні академічні або практичні кроки, такі як вибір відповідної спеціалізації, проходження стажування або здобуття необхідних кваліфікацій.
- Саморозвиток та особистий зріст: Деяка учнівська молодь може мати плани, спрямовані на особистий розвиток і досягнення внутрішнього задоволення. Це може включати розвиток навичок лідерства, самовдосконалення, пізнання себе

через вивчення різних інтересів та захоплень, а також розвиток емоційного і соціального інтелекту.

- Підприємництво: Деякі учні можуть мати плани заснувати власний бізнес або розвивати ідеї стосовно стартапів та підприємницької діяльності. Вони можуть прагнути отримати необхідні знання та навички, провести дослідження або використати можливості для створення свого бізнес-плану та розвитку власного підприємства.
- Подорожі та культурний досвід: Деякі учні можуть мати плани подорожувати, відвідувати нові країни, вчитись про різні культури і отримувати міжнародний досвід. Вони можуть бажати розширити свої горизонти, знайомитись з новими людьми і розуміти різноманіття світу.
- Сім'я та особисті відносини: Деякі учні можуть мати плани стосовно побудови сім'ї та особистих відносин. Вони можуть мати бажання знайти партнера життя, створити сім'ю та реалізуватись як батьки.
- Соціальна зміна і волонтерство: Деяка учнівська молодь може мати плани щодо зміни світу та покращення умов для інших людей. Вони можуть бажати стати волонтерами, займатися благодійною діяльністю, впливати на соціальні проблеми та брати активну участь у громадських організаціях.

Варто зауважити, це лише кілька загальних прикладів життєвих планів, які можуть бути характерні для учнівської молоді. Кожна особистість має свої унікальні мрії, цілі і плани, які відображають їхні індивідуальні потреби та бажання.

Реалізація цих планів може вимагати зусиль, наполегливості та постійного саморозвитку. Ось деякі фактори, які можуть впливати на реалізацію життєвих планів учнівської молоді:

- Отримання якісної освіти і навчання є важливим фактором у реалізації життєвих планів. Учні мають приділяти увагу навчанню, ставити перед собою високі академічні цілі та дотримуватися регулярного режиму навчання.
- Учні повинні чітко визначити свої життєві цілі та скласти план дій для досягнення їх. Це може включати встановлення короткострокових і довгострокових цілей, розробку конкретних кроків для досягнення цих цілей і постійне оновлення плану відповідно до нових викликів і можливостей.

- Учні повинні мати мотивацію та наполегливість для досягнення своїх життєвих планів. Важливо мати внутрішню мотивацію, яка допоможе подолати труднощі та продовжувати працювати над своїми цілями, навіть у важкі часи.
- Учні повинні активно розвивати свої навички та таланти, що допоможе їм досягти більшого успіху в майбутньому. Це може включати поглиблене вивчення предметів, участь у додаткових активностях, зайняття спортом або мистецтвом.
- Учні повинні вміти планувати свій час та організовувати свої дії. Ефективне управління часом допоможе уникнути відволікань і зосередитися на досягненні життєвих цілей.
- Підтримка від батьків, вчителів, друзів та інших людей оточення може відігравати важливу роль у реалізації життєвих планів учнівської молоді. Підтримка та позитивний вплив інших людей можуть надихати і мотивувати учнів досягати більших висот.

Реалізація життєвих планів учнівської молоді може бути процесом, який вимагає часу, постійного зусилля та адаптації до змін.

Отже, реалізація життєвих планів учнівської молоді може вимагати адаптації до змін, перегляду цілей і стратегій. Важливо бути готовим до невдач та змін, а також вміти переоцінювати свої плани і змінювати їх, якщо необхідно.

Узагальнюючи вищезазначене, формування професійної перспективи та реалізація життєвих планів учнівської молоді є складним процесом, який вимагає самовизначення, саморозвитку і самомотивації. Тому, ми запрошуємо вас ознайомитись з рекомендаціями щодо того, як створити професійну перспективу для учнівської молоді у Додаток Б. Учні повинні бути готові до постійного навчання, адаптації до змін і зусиль, щоб досягти своїх мрій і мети.

Висновки до другого розділу

У другому розділі бакалаврської роботи було визначено професійну характеристику соціального педагога, як сучасного фахівця в галузі загальної освіти. Він виконує важливу роль у супроводі та підтримці учнів, зокрема тих, які потребують особливої уваги та допомоги. Соціальний педагог здатний створити сприятливу навчальну та соціальну атмосферу, допомагаючи учням формувати необхідні соціальні навички. Він володіє широким спектром компетенцій, включаючи спілкування, консультування, педагогічну діагностику та планування індивідуальних програм. Його робота спрямована на підтримку самореалізації учнів, розвиток їх потенціалу та підготовку до життя у суспільстві. Завдяки своїм навичкам та професійному підходу, соціальний педагог є невід'ємною складовою загальноосвітньої системи та сприяє становленню компетентних та гармонійно розвинених особистостей.

Варто зазначити, що учнівська молодь виступає як об'єкт-суб'єкт соціально-педагогічного впливу. Вона не лише піддається впливу соціально-педагогічних заходів, але й активно бере участь у цьому процесі. Учнівська молодь має свої потреби, інтереси та потенціал, які варто враховувати при плануванні та реалізації соціально-педагогічних заходів. Важливо створювати сприятливе середовище для їхнього розвитку, підтримувати їх самореалізацію та сприяти формуванню соціальних навичок. Соціально-педагогічний вплив спрямований на забезпечення гармонійного розвитку учнів та підготовку їх до життя в суспільстві, сприяючи формуванню громадянських якостей, соціальних навичок та самостійності.

Додатково варто відмітити, що формування професійної перспективи сучасної учнівської молоді, їх життєвих планів та реалізація є важливим завданням освітньо-виховного процесу. Учні мають бути ознайомлені з різноманітними професіями, можливостями та вимогами ринку праці, щоб зробити свідомий вибір щодо своєї майбутньої кар'єри. Педагоги та кар'єрні консультанти повинні допомагати учням у цьому процесі, надавати інформацію, розробляти індивідуальні плани розвитку, організовувати майстер-класи та зустрічі з представниками різних професій, щоб сприяти їхньому професійному зростанню.

Роблячи узагальнення результатів досліджень другого розділу, можна позначити, що соціальний педагог виступає як сучасний фахівець у загальноосвітній галузі, який сприяє розкриттю та розвитку потенціалу учнів, допомагає їм зрозуміти свої інтереси, здібності та цілі. Він має бути добре ознайомлений з основними принципами соціальної роботи та педагогіки, щоб ефективно впливати на учнівську молодь. Крім того, ми з'ясували, що учнівська молодь виступає не лише об'єктом, але й активним суб'єктом соціально-педагогічного впливу. Вона має власні життєві плани, цілі та мрії, які потребують уваги та підтримки з боку педагогічного колективу. У підсумку, наше дослідження привело до розробки рекомендацій щодо шляхів формування професійної перспективи учнівської молоді. Ми рекомендуємо соціальним педагогам зосередитись на індивідуальних потребах та здібностях учнів, створюючи сприятливі умови для їхнього особистісного розвитку та реалізації професійних планів.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У підсумку нашого дослідження щодо ролі соціального педагога у формуванні професійної перспективи учнівської молоді, ми зробили кілька важливих висновків.

В першу чергу слід звернути увагу, що ми проаналізували структуру та зміст поняття професійної перспективи. Існують різні бачення вітчизняних науковців щодо поняття професійної перспективи. І. Кон, Є. Клімов та М. Пряжніков вважають, що професійна перспектива формується у ранній юності і є результатом конкретизації, зміцнення і узагальнення цілей і мотивів, які ставить перед собою людина. На відміну від вищезазначених науковців, Л. Федун вказує, що деталізація компонентів особистісного професійного плану, запропонована М. Пряжніковим, має не лише методичне, а й теоретичне значення. Іншу точку зору на це питання пропонує Т. Абдурасулов, який вважає, що професійна перспектива - це наміри і мрії, пов'язані з навчально-професійною сферою. Також варто відзначити погляд М. Розіна, який розглядає планування життя та професійного майбутнього як "написання поеми". Ці різні підходи вказують на те, що професійна перспектива може бути розглянута з різних точок зору і мати різні аспекти, такі як уява про майбутнє, цілі, мотивація та планування.

Крім того, охарактеризувавши український та зарубіжний досвід формування професійної перспективи, можна зробити висновок, що український досвід може бути вдосконалений за допомогою зарубіжного досвіду, зокрема шляхом впровадження інтерактивних методик, кар'єрних консультацій та практичної спрямованості навчання.

Ми обґрунтували, що заклад загальної середньої освіти відіграє важливу роль у формуванні професійної перспективи учнівської молоді, надаючи їм необхідні навчальні, інформаційні та психологічні ресурси. Також, роль соціального педагога в закладі середньої освіти у ході дослідження виявилась надзвичайно важливою. Він є ключовою фігурою, що сприяє професійному розвитку учнівської молоді та має здатність індивідуалізувати свою роботу з кожним учнем. Враховуючи особливості та потреби кожного учня, соціальний педагог забезпечує належну підтримку та стимулює розвиток їхньої професійної перспективи.

Ми визначили, що учнівська молодь є об'єкт-суб'єктом соціально-педагогічного впливу та має великий потенціал для розвитку і формування позитивної професійної перспективи. Соціальні педагоги повинні розуміти особливості та потреби учнівської молоді, враховувати їхні індивідуальні риси та створювати сприятливе середовище для їхнього розвитку. Необхідно також врахувати, що формування професійної перспективи учнівської молоді тісно пов'язане з їхніми життєвими планами та реалізацією цих планів. Вони вимагають постійної праці, самовдосконалення та визначення власних пріоритетів та є ключовими елементами для досягнення особистого та професійного успіху у майбутньому.

Для полегшення профорієнтаційної роботи соціальних працівників з учнівською молоддю, ми розробили рекомендації щодо шляхів формування професійної перспективи.

Після ретельного аналізу наукової літератури та проведення досліджень у бакалаврській роботі, можна зробити висновок, що ми переконливо обґрунтували значущість соціального педагога в освітньому середовищі. Його роль у сприянні соціальному та особистісному розвитку учнівської молоді виявилась незамінною. Його робота спрямована на підтримку, надання порад та створення сприятливих умов для розвитку учнівської молоді у професійному плані. Такий підхід сприяє формуванню майбутніх професіоналів, які зможуть успішно реалізувати свої життєві плани та досягти успіху у світі праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді: теоретико-методичні основи. Монографія. – К. : 2006;
2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Безпалько. – К. : Центр учбової літератури, 2009 – С. 79;
3. Бех М. І. Професійна орієнтація старшокласників на етапі закінчення загальноосвітнього навчального закладу, м. Київ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://lib.iitta.gov.ua/4716/1/2008_12_1.pdf#page=379;
4. Бех М. І. Формування образу «Я — майбутній професіонал» у старшокласників у процесі професійної орієнтації : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / М. І. Бех. — К., 2010, с. 7;
5. Білоцерковець І. Планета професій: творчий проект / І. Білоцерковець // Школа. – 2012. – №7. – С. 78-80.;
6. Буняк Н.А. Життєві перспективи особистості / Матеріали ХХ наукової конференції ТНТУ ім. І. Пулюя, 2017;
7. Войцехівська Н. Обираємо професію: заняття для учнів 8 класів / Н. Войцехівська // Психолог (Шкільний світ). – 2012. – № 23. – С. 19-22;
8. Вороніна Г.Р. Поняття “Професійна перспектива старшокласників” : досвід Англії. – К., 2017;
9. Дрозд Т. М. Формування комунікативної компетентності вчителів у процесі здобуття вищої освіти та в системі післядипломної освіти / Т. М. Дрозд // Інноваційна освітня діяльність: регіональні аспекти: тези Міжнар. наук.-практ. конф-ції, Біла Церква, 14-15 квітня 2011 р. – Біла Церква, 2011. – С. 149-152;
10. Єгорова Є. В., Ігнатович О. М., Кобченко В. В., Литвинова Н. І., Марченко І. Б., Мерзлякова О.Л., Синявський В. В., Татаурова-Осика Г. П., Шевенко А. М.; [за ред. О. М. Ігнатович]. Професійна орієнтація – підручник (для студентів). Кіровоград, 2014, 240 с.;
11. Завацька Л.М. Технології професійної діяльності соціального педагога. Навчальний посібник для ВНЗ. – К. : Видавничий Дім "Слово", 2008. - 240 с.;

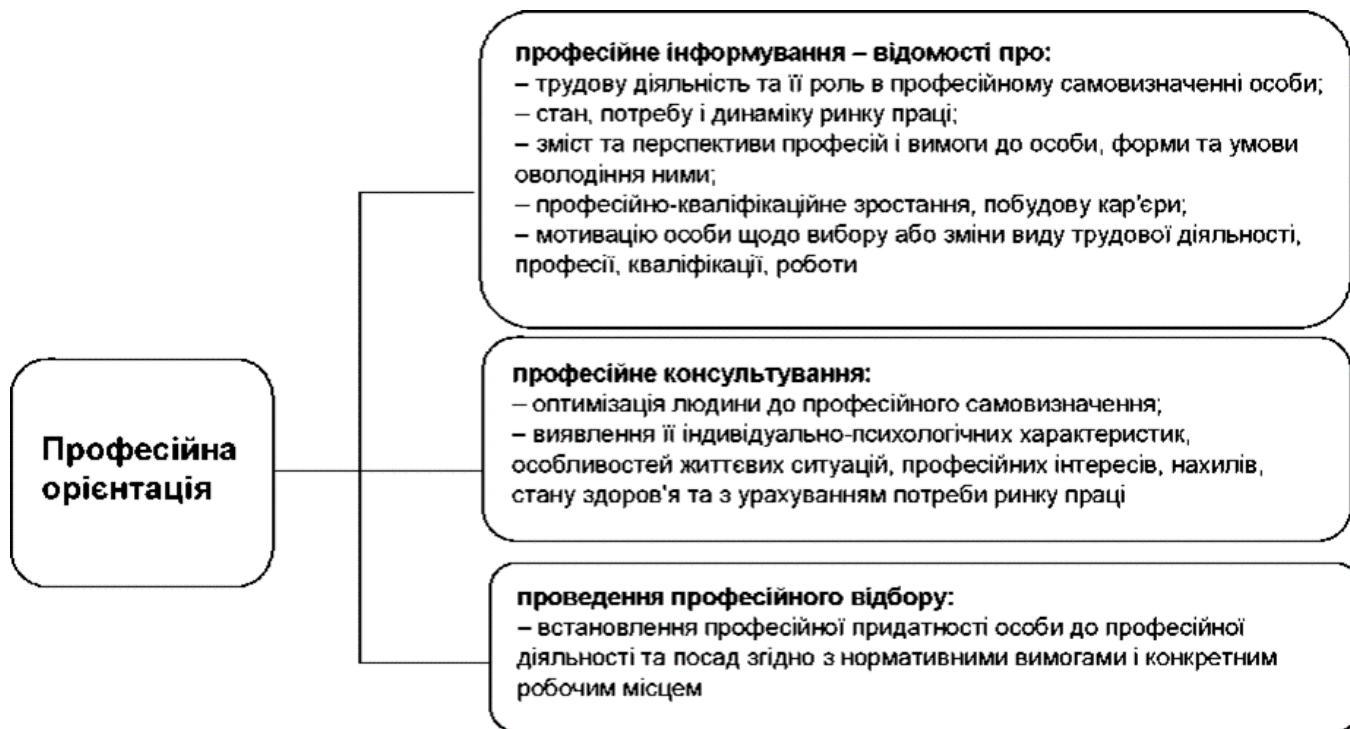
12. Закатнов Д. О. Технології підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2012. 160 с.;
13. Закатнов Д.О. Конструювання професійної перспективи учнівською молоддю / Матеріали VIII Міжнар. наук.-практич. конференції ін-т проф.-тех. освіти НАПН України. – К., С. 118-123;
14. Канішевська Л. В. Виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності : монографія. - Київ, 2011. - 368 с.
15. Коваль В. О. Особливості валеологічної підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук спец. : 13.00.05 “Соціальна педагогіка” / В. О. Коваль. – Запоріжжя, 2006 – С. 44
16. Кузів М. З. Форми та методи профорієнтаційної роботи в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/547/1/nz_2016_1.pdf#page=140
17. Кузів М. С. Видавнича діяльність Національної академії педагогічних наук України: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2011. 10 с.
18. Левенець А. Є. Психологічні особливості становлення життєвої перспективи в юнацькому віці : автореф. дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07 / Левенець Анна Євгенівна ; нац. пед. ун-т ім. Драгоманова. – Київ, 2006. – 23 с.
19. Мій вибір – моя професійна перспектива [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zap.dcz.gov.ua/novyna/miy-vybir-moya-profesiyna-perspektyva>
20. Основні поняття і категорії профорієнтації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://studfile.net/preview/5318973/page:2/>
21. Пожидаєва О. В. Складові професійної характеристики соціального педагога. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/28923/Pozhydaieva.pdf?sequence=1>
22. Поліщук В. А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти : дис. ... доктора пед. наук спец. : 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / В. А. Поліщук. – Тернопіль, 2006 – С. 136

23. Попова Т.С. Професійна перспектива старшокласників : сутність поняття, м. Київ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://lib.iitta.gov.ua/9130/1/20.pdf>
24. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія : навч. посіб. - К. : Академвидав, 2005. - 360 с.
25. Словник-довідник з соціальної роботи / [за ред. Є. Холостовой]. — М. : Юрист, 2000. — 424 с.
26. Сорочинська В. Є. Організація роботи соціального педагога: навчальний посібник. - К. : Кондор, 2005. - 198 с.
27. Сучасний тлумачний словник української мови / [уклад. Н. Кусайкіна, Ю. Цибульник]. — К. : Школа, 2009. — 730 с.
28. Федун Л.М. Професійні домагання старшокласника: сутність, структура та рівні сформованості / Л.М. Федун // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету. Педагогіка. — Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. — Вип. 87. — С. 176-180.
29. Хмелева-Токарева О. Сучасна шкільна профорієнтація / О. Хмелева-Токарева, І. Ткачук // Психолог (Шкільний світ). – 2012. – № 2. – С. 12-13.
30. Ховрич М. О. Досвід організації профорієнтаційної роботи в зарубіжних країнах : стаття із журналу «ВІСНИК №97», 2012. - 302-304 с.
31. Чечко І.І. Професійне самовизначення старшокласників як передумова успішної професійної самореалізації та кар'єрного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/3_2020/9.pdf
32. Шпак О., Булавенко С., Примаченко Н. Профорієнтаційна робота в закладах загальної середньої освіти як основа соціалізації школярів. *Молодь і ринок* №11 (178), 2019. С. 21-27.
33. Якимова Н. С. Професійне самовизначення і професійна орієнтація молоді: сучасні тенденції та проблеми. *Демографія та соціальна економіка* №1(15), 2010. С. 142-149
34. Яланська С. Система профорієнтаційної роботи у навчальному закладі / С. Яланська // Психолог. – 2013. – № 11/12. – С. 80-83.

35. Barnes A. An Introduction to Career Learning and Development 11-19: Perspectives, Practice, Possibilities / A. Barnes, B. Bassot, A. Chant. – London : Routledge, 2010. – 168 p
36. Harris S. Careers Education / Suzy Harris. – London : Sage, 1999
37. Hooley T. Teachers and Careers: The role of school teachers in delivering career and employability learning / Tristram Hooley, Antony Watts, David Andrews. – Derby : University of Derby, 2014. – 56 p.
38. Kumar A. Personal, Academic and Career Development in Higher Education / Arti Kumar. – London: Routledge, 2007. – 326 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Професійна орієнтація та її змістові елементи

Рекомендації щодо шляхів формування професійної перспективи учнівської молоді

<ul style="list-style-type: none">• Важливо не обмежуватись вивченням лише навчальної діяльності та шкільних суспільно-корисних заходів учнів, а також досліджувати їх позанавчальні та позашкільні інтереси і нахили, аж до рівня їх життєвої активності.
<ul style="list-style-type: none">• Необхідно визначати сильні якості учнів і виявляти їх продуктивні сторони з точки зору не лише навчання в школі, але й вимог різних видів праці. Важливо приділяти увагу підліткам і їх батькам, визнаючи та підтримуючи їхні успіхи та здібності у різних сферах діяльності.
<ul style="list-style-type: none">• Необхідно виявляти психологічні та медичні протипоказання, які можуть впливати на вибір конкретної професії.
<ul style="list-style-type: none">• Для досягнення ефективної професійної консультації необхідно здійснювати комплексну оцінку індивідуально-психологічних особливостей людини. Просто встановлення відповідності окремої особливості вимогам певної професії недостатнє. Важливо встановити, наскільки особистість в цілому відповідає вимогам конкретної галузі діяльності.
<ul style="list-style-type: none">• Звертати увагу на емоційний комфорт та задоволеність особою її професійним вибором і роботою як важливий показник професійної придатності.
<ul style="list-style-type: none">• Свідомо висвітлювати перед учнями їхні професійно позитивні та негативні якості, а також протипоказані особливості, зберігаючи при цьому педагогічний такт.

**Специфіка профорієнтаційної підтримки процесу професійного самовизначення
учнів 8-9 класів**

Типові очікування учнів щодо профорієнтаційної допомоги	Напрямки профорієнтаційної допомоги
<ul style="list-style-type: none"> - Вирішення проблеми щодо подальшого навчання (працевлаштування); - Поглиблений інтерес до певних професій; - Інтерес до професійних навчальних закладів; - Інтерес щодо власної професійної придатності. 	<ul style="list-style-type: none"> - Профконсультаційна допомога у виборі профілю навчання у старшій школі або професійного навчального закладу (в окремих випадках – допомога у виборі місця роботи); - Допомога у самопізнанні (без висновків щодо професійної непридатності); - Формування системи ціннісних ставлень до професійної праці; - Профінформаційна робота, спрямована на ознайомлення зі світом професій та шляхами їх набуття.

**Специфіка профорієнтаційної підтримки процесу професійного самовизначення
учнів 10-11 класів**

Типові очікування учнів щодо профорієнтаційної допомоги	Напрямки профорієнтаційної роботи
<ul style="list-style-type: none"> - Вибір професії; - Вибір напрямку набуття професійної освіти, визначення закладу професійної освіти; - Вибір шляхів вступу до закладу професійної освіти (підготовчі курси та ін.); - Інтерес щодо ціннісних та моральних аспектів майбутньої трудової діяльності; - Прагнення до конкретизації вибору майбутньої професії та шляхів її набуття. 	<ul style="list-style-type: none"> - Головний акцент – ціннісно-моральна складова професійного самовизначення; - Профінформаційна допомога – створення розвинутої когнітивної бази вибору майбутньої професії; - Профконсультаційна допомога – співставлення вимог, що ставить професія до особистості, з особливостями особистості учня; - Індивідуалізація профорієнтаційної роботи; - Допомога у розробці розгорнутого особистого професійного плану, який передбачає реальні альтернативи обраній професії.